

LWR.410.028.00.2015

Nr ewid.: 36/2016/P/15/108/LWR

Informacja o wynikach kontroli

Wspieranie uczniów uzdolnionych w województwie dolnośląskim

DELEGATURA NIK
we WROCŁAWIU

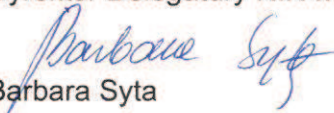
MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

WIZJA

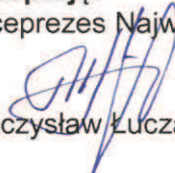
Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Dyrektor Delegatury NIK we Wrocławiu

Barbara Syta

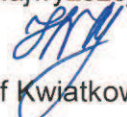
Akceptuję:

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Mieczysław Luczak

Zatwierdzam:

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Krzysztof Kwiatkowski

Warszawa, dnia 07.06.2016 r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

Spis treści

WPROWADZENIE	5
1. ZAŁOŻENIA KONTROLI	6
1.1. Temat i numer kontroli	6
1.2. Cel główny kontroli	6
1.3. Cele częściowe kontroli	6
1.4. Zakres podmiotowy kontroli oraz jej organizacja	6
1.5. Podstawa prawna, kryteria kontroli	6
2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI	7
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	7
2.2. Uzasadnienie oceny ogólnej	9
2.3. Uwagi końcowe i wnioski	12
3. INFORMACJE SZCZEGÓŁOWE	14
3.1. Charakterystyka obszaru objętego kontrolą	14
3.2. Istotne ustalenia kontroli	15
3.2.1. Systemy organizacyjno-kadrowe szkół w zakresie typowania uczniów uzdolnionych	15
3.2.2. Działania szkół związane z diagnozowaniem uzdolnień uczniów	17
3.2.3. Tworzenie przez szkoły warunków umożliwiających wsparcie uczniów uzdolnionych	22
3.2.4. Działania Kuratorium Oświaty we Wrocławiu w obszarze związanym ze wspieraniem uczniów uzdolnionych	26
3.2.5. Działalność Samorządu Województwa Dolnośląskiego na rzecz wspierania uczniów uzdolnionych	30
4. INFORMACJE DODATKOWE	34
4.1. Przygotowanie i organizacja kontroli	34
4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli	34
5. ZAŁĄCZNIKI	37
5.1. Wykaz skontrolowanych jednostek	37
5.2. Charakterystyka stanu prawnego	38
5.3. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności	42
5.4. Wykaz organów, którym przekazano informacje o wynikach kontroli	43

Skróty i pojęcia użyte w treści Informacji

Ustawa o systemie oświaty	Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o <i>systemie oświaty</i> (Dz. U. z 2015 r. poz. 2156 ze zm.)
MEN	Minister Edukacji Narodowej
IPN	Indywidualny program nauki
ITN	Indywidualny tok nauki
SIO	System Informacji Oświatowej
UMWD	Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego
ORE	Ośrodek Rozwoju Edukacji (publiczna placówka doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym prowadzona przez Ministra Edukacji Narodowej).
Karta Nauczyciela	Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – <i>Karta Nauczyciela</i> (Dz. U. z 2014 r. poz. 191 ze zm.)

WPROWADZENIE

W dobie szybkiego postępu technologicznego oraz wzrastającej roli innowacyjności i konkurencyjności w rozwoju społeczno-gospodarczym, wspieranie uczniów uzdolnionych nabiera szczególnego znaczenia o charakterze jakościowym i ekonomicznym. Podkreślenie potrzeby intensywnych działań w tym zakresie znajduje ważne miejsce w *Strategii Rozwoju Kraju 2020*¹, która w obszarze poprawy jakości kapitału ludzkiego wskazuje m.in. na włączanie w programy kształcenia i szkolenia mechanizmów indywidualizujących, dostosowujących ofertę edukacyjną do konkretnych potrzeb uczących się. Z kolei w *Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*² wskazano, że jednym z podstawowych wyznaczników dla zmian w oświacie do 2020 r. powinno być większe wsparcie i rozwój uczniów o wybitnym potencjale.

System edukacyjny, ze względu na swoją powszechność, winien stanowić naturalny mechanizm pozwalający identyfikować i wspierać rozwój uczniów o największym potencjale. W Polsce funkcjonuje tzw. selektywny model rozwiązań systemowych polityki edukacyjnej wobec uczniów zdolnych, zakładający specjalne rozwiązania dotyczące edukacji zindywidualizowanej. Kategoria ucznia zdolnego jest włączona do idei specjalnych potrzeb edukacyjnych. Kryteria oceny zdolności umysłowych oraz definicje tego pojęcia w literaturze przedmiotu są zróżnicowane, jednak najczęściej wiązane są z przypadkami posiadania wysokiego ilorazu inteligencji. Najczęściej stosowanymi kryteriami typowania uzdolnionych są osiągnięcia ucznia (w nauce szkolnej, dziedzinach sportowych lub artystycznych), rzadziej natomiast wyniki diagnozy zdolności opartej o specjalistyczne narzędzia. Polski system oświaty nie przewiduje prowadzenia badań psychologiczno-pedagogicznych w odniesieniu do grup wiekowych uczniów i żadnego z etapów edukacyjnych, jednakże diagnoza ucznia zdolnego stanowi jedno z ważnych zagadnień w edukacji. Podstawowym zadaniem procesu diagnostycznego w środowisku dzieci uzdolnionych powinno być wczesne zidentyfikowanie potencjału dziecka, szerokie ujęcie diagnozowanych zdolności, zestandaryzowany sposób pomiaru oraz wielowymiarowy pomiar. Zadanie wyłaniania uczniów uzdolnionych oraz ukierunkowanie ich dalszego rozwoju powierzone jest szkołom, a tym samym uzależnione jest przede wszystkim od inicjatyw z tego zakresu podejmowanych przez poszczególnych nauczycieli.

Rozwój i doskonalenie umiejętności poznawczych uczniów zależy od szeregu czynników psychologicznych i środowiskowych. Istotne jest zatem możliwie wczesne rozpoznawanie takich przypadków oraz zapewnienie wspomnianym uczniom indywidualnych: form i metod kształcenia, programów nauki przystosowanych do spersonalizowanych zdolności oraz toków nauki, pozwalających na ukończenie nauki w skróconym czasie i szybszy awans edukacyjny. Działania takie wspierane winny być dodatkowo poprzez udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także promocję osiągnięć i stymulowanie zainteresowań ucznia w rozwijaniu posiadanego talentu. System konkursów, olimpiad i turniejów winien wzbogacić i uatrakcyjnić szkolną ofertę edukacyjną. Czynnikiem wspierającym kształcenie jest również pomoc stypendialna promująca uczniów mających wybitne osiągnięcia w nauce lub sportowe, jednakże brak odpowiedniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej i odpowiedniego, zindywidualizowanego toku nauczania, prowadzi najczęściej do zaprzepaszczenia posiadanych talentów i umiejętności.

Na terenie województwa dolnośląskiego w 2000 r. zainicjowano Dolnośląski System Wspierania Uzdolnień, którego rozwój jest planowany jako jedno z przedsięwzięć ujętych w *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020*³. Działania w ramach tego systemu podejmują: Kuratorium Oświaty we Wrocławiu, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu oraz organizacje pozarządowe. Działania te opierają się na trzech filarach. Pierwszy to bezpośrednio wspieranie szkół i nauczycieli w zakresie pracy z uczniami o indywidualnych, specyficznych predyspozycjach i potrzebach. W ramach tego filaru ważną częścią jest Dolnośląska Sieć Szkół Wspierających Uzdolnienia. Drugi filar pozwala na przygotowanie, koordynowanie i finansowanie różnorodnych projektów stanowiących różne formy pracy z uczniem zdolnym. To przede wszystkim konkursy przedmiotowe „*Dolny Ślącaczek*” (dedykowany szkołom podstawowym) i „*Dolny Ślącak Gimnazjalista*”. Trzeci filar to program stypendialny „*Dolny Śląc*”, polegający na finansowym wsparciu uczniów wybitnie zdolnych.

¹ Uchwała nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kraju 2020 (M.P. z 2012 r., poz. 882).

² Uchwała nr 104 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 (M.P. z 2013 r., poz. 640).

³ Przyjętej uchwałą nr XXXII/932/13 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020.

1. ZAŁOŻENIA KONTROLI

1.1. Temat i numer kontroli

Wspieranie uczniów uzdolnionych w województwie dolnośląskim – P/15/108.

1.2. Cel główny kontroli

Ocena skuteczności stosowanych rozwiązań organizacyjnych, form kształcenia uczniów oraz systemu obejmującego działania na rzecz rozwoju uczniów uzdolnionych na terenie Dolnego Śląska.

1.3. Cele cząstkowe kontroli:

I. W szkołach podstawowych i gimnazjach:

- ocena systemu organizacyjno-kadrowego szkół w zakresie typowania uczniów uzdolnionych,
- ocena działań związanych z diagnozowaniem uzdolnień uczniów,
- ocena tworzenia przez szkoły warunków umożliwiających wsparcie uczniów uzdolnionych.

II. W Kuratorium Oświaty we Wrocławiu:

- ocena systemu organizacyjno-kadrowego kuratorium oświaty w obszarze związanym ze wspieraniem uzdolnień,
- ocena realizacji obowiązków organu nadzoru pedagogicznego w zakresie wspierania uzdolnień,
- ocena działań podejmowanych przez kuratorium oświaty w ramach Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień.

III. W Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego:

- ocena realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego dotyczących wspierania uzdolnień uczniów,
- ocena efektywności funkcjonujących programów stypendialnych utworzonych na rzecz uzdolnionych dzieci i młodzieży.

1.4. Zakres podmiotowy kontroli oraz jej organizacja

Kontrola została przeprowadzona przez Delegaturę Najwyższej Izby Kontroli we Wrocławiu w dziewięciu jednostkach, tj. w:

- siedmiu publicznych i niepublicznych⁴ szkołach podstawowych i gimnazjach,
- Kuratorium Oświaty we Wrocławiu,
- Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego.

Kontrola obejmowała okres od 1 września 2013 r. do 31 sierpnia 2015 r., została przeprowadzona w dniach od 25 września 2015 r. do 5 lutego 2016 r. Ponadto, w niniejszej Informacji wykorzystano wyniki kontroli rozpoznawczej, przeprowadzonej w jednej z publicznych szkół podstawowych w zakresie wspierania uczniów uzdolnionych w okresie od 1 września 2012 r. do 31 sierpnia 2014 r. oraz informacje pozyskane w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f *ustawy o NIK*⁵ z Ministerstwa Edukacji Narodowej, organów prowadzących kontrolowane szkoły oraz Marszałków 15 województw (wszystkich poza dolnośląskim).

Wykaz skontrolowanych jednostek wraz z osobami odpowiedzialnymi za kontrolowaną działalność stanowi **załącznik nr 5.1.** do niniejszej Informacji.

1.5. Podstawa prawna, kryteria kontroli

W Kuratorium Oświaty we Wrocławiu kontrola przeprowadzona została na podstawie art. 2 ust. 1 *ustawy o NIK*, z uwzględnieniem kryteriów legalności, gospodarności, rzetelności i celowości, tj. stosownie do art. 5 ust. 1 *ustawy o NIK*. W szkołach podstawowych i gimnazjach publicznych (dla których organem prowadzącym były jednostki samorządu terytorialnego) oraz w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego czynności kontrolne prowadzono w oparciu o art. 2 ust. 2 *ustawy o NIK*, z uwzględnieniem kryteriów legalności, gospodarności i rzetelności, stosownie do art. 5 ust. 2 *ustawy o NIK*, natomiast w niepublicznej szkole podstawowej i gimnazjum na podstawie art. 2 ust. 3 pkt 1 *ustawy o NIK*, przy zastosowaniu kryteriów legalności i gospodarności, stosownie do art. 5 ust. 3 *ustawy o NIK*.

⁴ O uprawnieniach szkół publicznych.

⁵ Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2015 r. poz. 1096 oraz z 2016 r. poz. 677).

2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI

2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności⁶

Wspieranie uczniów uzdolnionych w województwie dolnośląskim przebiegało w sposób, który nie gwarantował w pełni rzeczywistego rozwoju ich uzdolnień.

Rozwiązania organizacyjne przyjęte w skontrolowanych szkołach miały pomagać w rozwoju uczniowskich uzdolnień, jednak formy kształcenia uczniów uzdolnionych oraz działania na rzecz ich rozwoju nie były skuteczne. Tylko w połowie skontrolowanych szkół wypracowano i sformalizowano systemy typowania wybitnych uczniów. Nawet jeśli szkoły poprawnie wyłoniły uczniów uzdolnionych, to miały dalekie problemy z ich wspieraniem.

Działania skontrolowanych szkół w zakresie form i metod nauczania skupiały się przede wszystkim na zapewnieniu warunków organizacyjnych kształcenia uczniów o przeciętnych zdolnościach lub uczniów mających problemy z przyswajaniem wiedzy, natomiast identyfikacja uczniów uzdolnionych ograniczyła się głównie do obserwacji pedagogicznej oraz analizy wyników kształcenia, związanej z klasyfikacją semestralną i roczną. W wielu szkołach zabrakło właściwie zorganizowanej pomocy psychologicznej dla uczniów uzdolnionych. Nie we wszystkich szkołach zatrudniono pedagogów i psychologów, z kolei w szkołach, w których zostali zatrudnieni tego rodzaju specjaliści, nie realizowano szeregu wymaganych obowiązków w zakresie prowadzenia badań i działań diagnostycznych uczniów. Aktywność kadry psychologiczno-pedagogicznej skupiała się przede wszystkim na pracy z uczniami przejawiającymi trudności w nauce. Zdaniem NIK część problemów związanych z wyłonieniem grupy uczniów szczególnie uzdolnionych wiązała się z brakiem definicji zdolności i szczególnych uzdolnień w *ustawie o systemie oświaty*. Tylko w niektórych placówkach podjęto planową współpracę z rodzicami uczniów uzdolnionych. W żadnej ze skontrolowanych szkół nie skorzystano z możliwości organizacji specjalnych zajęć rozwijających uzdolnienia, z wyjątkiem prowadzenia ogólnodostępnych kół zainteresowań. Żadna kontrolowana szkoła nie zorganizowała też obozu naukowego.

W kontrolowanych placówkach indywidualnym programem nauki objęto zaledwie czterech (spośród 2 234) uczniów. Indywidualnym tokiem nauki nie został zaś objęty żaden uczeń. Szkoły zasadniczo nie ubiegały się o stypendia MEN. NIK dostrzega przy tym, że wynikało to w dużej mierze z problemów z interpretacją nieprecyzyjnych przepisów. Generalnie pomoc materialna świadczona uczniom za wysokie wyniki w nauce lub osiągnięcia sportowe w formie stypendiów realizowana była w ograniczonym zakresie, przede wszystkim dlatego, że w wielu szkołach nie podejmowano wysiłków w celu stworzenia warunków do wykorzystania tej formy wsparcia. Tam zaś, gdzie udzielano stypendiów, trafiały one do niewielkiej grupy uczniów. Stypendia fundowane przez samorządy lub rady rodziców dla uczniów uzdolnionych wypłacane były tylko w 37% szkół, w kwotach od 40 do 182 złotych, często w formie jednorazowej wypłaty w semestrze.

Kuratorium Oświaty we Wrocławiu realizowało szereg zadań, w tym z zakresu wspierania uzdolnień uczniów, w szczególności poprzez organizację uczniowskich konkursów, konferencji i szkoleń dla nauczycieli oraz wspomaganie podmiotów zewnętrznych w tworzeniu warunków rozwoju dzieci i młodzieży. Niekorzystny wpływ na realizację kuratorskich działań w tym zakresie miało jednak nakładanie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

⁶ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanych jednostek w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie. W niniejszej kontroli zastosowano ocenę opisową.

wielu innych dodatkowych, czasochłonnych i terminowych obowiązków. Uniemożliwiło to – zdaniem pracowników kuratorium – rozwijanie działań w obszarze wspierania uzdolnień. Niewątpliwie wpływ na to mogło mieć także znacznie niższe od planowanego zatrudnienie pracowników, w szczególności na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych.

Wyniki nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez Kuratora uwzględniały mocne i słabe strony wspierania uczniów uzdolnionych oraz zawierały wnioski odnoszące się do tej problematyki. NIK zauważa jednak, że część ustanowionych w kuratorium procedur wewnętrznych dotyczących wspierania uczniów uzdolnionych była niezgodna z przepisami aktów wykonawczych do *ustawy o systemie oświaty*, co skutkowało m.in. nieprawidłowościami w organizacji konkursów o zasięgu wojewódzkim.

Dolnośląski Kurator Oświaty aktywnie współdziałał w tworzeniu i realizowaniu regionalnej i lokalnej polityki oświatowej państwa w ramach Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień. W ocenie NIK, system ten jednak jest zbiorem niesformalizowanych działań podejmowanych przez różne instytucje i tym samym nie stanowi spójnej całości. Pomimo funkcjonowania Systemu przez 16 lat, w sieci szkół znalazło się zaledwie 3,6% szkół podstawowych i gimnazjów województwa dolnośląskiego. W związku z tym jego efektywność – mierzona liczbą szkół należących do sieci z uwzględnieniem okresu funkcjonowania Systemu – należy uznać za niską.

Samorząd Województwa Dolnośląskiego podejmował działania mające na celu rozwinięcie Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień, co wynikało z celów *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020*. Jednak pomimo zdiagnozowania szeregu barier ograniczających wspieranie uzdolnionych uczniów dolnośląskich szkół, po upływie sześciu lat od ich identyfikacji, znaczna ich część istnieje nadal i wciąż nie została usunięta.

NIK odnotowuje, że województwo dolnośląskie realizowało szereg regionalnych programów stypendialnych, zarówno w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych, jak i wspierania edukacji uzdolnionych dzieci i młodzieży. Samorząd udzielał wsparcia uczniom uzdolnionym, jednak potrzeby zgłaszane w związku z funkcjonowaniem programów stypendialnych zaspakajane były na poziomie od 15 do 54 proc., co w ocenie NIK, świadczy o niskiej efektywności programów stypendialnych.

2.2. Uzasadnienie oceny ogólnej

1. Wszystkie skontrolowane szkoły posiadały regulacje wewnętrzne dotyczące wspierania uczniów uzdolnionych, jednak sposób ich wprowadzania, zakres przedmiotowy oraz sposób dokumentowania zadań różnił się znacząco w poszczególnych placówkach. Miało to wpływ na niejednorodność podejmowanych działań związanych z diagnozą i wspieraniem uzdolnień uczniów. *[str. 15-16 Informacji]*
2. Zasadniczo szkoły były przygotowane kadrowo do wspierania uzdolnień uczniów. Jedynie w dwóch przypadkach, stwierdzonych w szkołach niepublicznych, nauczyciele nie posiadali wymaganych kwalifikacji zawodowych lub właściwego przygotowania zawodowego. *[str. 16 Informacji]*
3. Dyrektorzy szkół w uznaniowy i różnorodny sposób organizowali opiekę psychologiczno-pedagogiczną, na co wpływ miały nieprecyzyjne przepisy wykonawcze w tym zakresie. Sporadycznie i nie we wszystkich szkołach zatrudniano psychologów, co utrudniało wspieranie uczniów uzdolnionych. *[str. 16 Informacji]*
4. Dyrektorzy szkół zapewnili nauczycielom dostęp do różnych form doskonalenia zawodowego w zakresie pracy z uczniami uzdolnionymi, korzystali z narzędzi motywujących ich do tych działań, co jednak nie przyniosło efektów w postaci wdrożenia indywidualnych programów lub toków nauki dedykowanych uczniom szczególnie uzdolnionym. *[str. 16-17 Informacji]*
5. Większość szkół wykorzystywała ograniczoną listę narzędzi służących diagnozowaniu uzdolnień uczniów, żadna nie stosowała zestandaryzowanych instrumentów opracowanych w wyniku współpracy MEN i ORE, udostępnionych szkołom. Tylko w połowie skontrolowanych szkół działania związane z diagnozowaniem uzdolnionych uczniów miały charakter usystematyzowany i sformalizowany. Nauczyciele najczęściej korzystali z obserwacji, analizy wyników nauczania i prac pisemnych uczniów, co nie pozwalało na pełną i obiektywną identyfikację uzdolnień. *[str. 17-19 Informacji]*
6. Szkoły nie korzystały z możliwości diagnozowania uzdolnień uczniów w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (za wyjątkiem czterech, stanowiących 0,08% uczniów uczęszczających do skontrolowanych szkół). Współpraca z tymi poradniami dotyczyła przede wszystkim uczniów z problemami szkolno-wychowawczymi. *[str. 19- 20 Informacji]*
7. Pomimo dużej liczby zorganizowanych różnego rodzaju konkursów wewnętrznych i zewnętrznych we wszystkich skontrolowanych szkołach w żadnym przypadku nie stwierdzono podjęcia kolejnych działań związanych z diagnozą uzdolnień. Oprócz konkursów organizowanych przez kuratora oświaty, konkursy zewnętrzne pozostawały bez nadzoru pedagogicznego i regulacji prawnych w tym zakresie. Część organizowanych w szkołach konkursów miała odpłatny/komercyjny charakter, co miało wpływ na ograniczenie do nich dostępu i mogło powodować nierówne traktowanie uczniów. *[str. 20-21 Informacji]*
8. Tylko w szkołach należących do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia współpraca z rodzicami miała planowy i sformalizowany charakter, co biorąc pod uwagę jej efekty może stanowić przykład dobrych praktyk dla pozostałych szkół. *[str. 21 Informacji]*
9. Indywidualizacja nauczania w formie IPN była wykorzystywana w skontrolowanych szkołach (tylko w dwóch szkołach wobec czterech uczniów) sporadycznie. Przy wszystkich udzielanych zezwoleniach na IPN stwierdzono nieprawidłowości o charakterze formalnym. W ogóle nie realizowano ITN umożliwiających przyspieszone ukończenie poszczególnych etapów kształcenia. *[str. 22-23 Informacji]*

10. W żadnej ze skontrolowanych szkół nie skorzystano z możliwości organizacji zajęć rozwijających uzdolnienia, przeznaczonych dla uczniów szczególnie uzdolnionych. Organizowane w szkołach liczne zajęcia pozalekcyjne (koła zainteresowań i koła przedmiotowe) służyły m.in. przygotowaniu uczniów do konkursów, jednak ze względu na ogólnodostępność nie można ich uznać za formę wsparcia skoncentrowaną na uczniach uzdolnionych. [str. 23-24 *Informacji*]
11. Szkoły nie ubiegały się o stypendia ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, na co mogły mieć wpływ nieprecyzyjne przepisy w tym zakresie. Część jednostek samorządu terytorialnego, na terenie których zlokalizowane były skontrolowane szkoły, wprowadziło programy stypendialne wspierania edukacji uzdolnionych dzieci i młodzieży (trzy gminy), z czego skorzystali uprawnieni uczniowie. Tylko w trzech spośród ośmiu skontrolowanych szkół dyrektorzy wprowadzili stypendia za wyniki w nauce lub osiągnięcia sportowe. Przy ich udzielaniu stwierdzono nieprawidłowości o charakterze formalnym. [str. 24-25 *Informacji*]
12. Nie korzystano z innych form organizacyjnego i materialnego wsparcia uzdolnień. Tylko w jednym przypadku szkoła realizowała innowację pedagogiczną związaną z zainteresowaniami matematycznymi, nigdzie nie prowadzono natomiast eksperymentów pedagogicznych i nie organizowano obozów naukowych. [str. 25 *Informacji*]
13. Efektywność i zakres działań związanych ze wspieraniem uzdolnień nie była uzależniona od typu, rodzaju czy lokalizacji szkoły. W obszarze organizacyjno-kadrowym oraz związanym z diagnozowaniem uzdolnień wyróżniały się szkoły należące do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia, jednak już w obszarze wspierania uzdolnień placówki te nie wykorzystywały wszystkich dostępnych w prawie oświatowym metod. [str. 25-26 *Informacji*]
14. Dolnośląski Kurator Oświaty realizował wprawdzie zadania związane ze wspieraniem uzdolnień, o których mowa w *ustawie o systemie oświaty*, na realizację tych zadań niekorzystnie wpływały jednak liczne, czasochłonne i doraźne zadania zlecane przez MEN, a także znacznie niższe od planowanego zatrudnienie pracowników, w szczególności na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych. [str. 26-27 *Informacji*]
15. W Kuratorium Oświaty we Wrocławiu opracowano cztery procedury wewnętrzne w zakresie wspierania i nadzorowania uzdolnień, jednak dwie zawierały zapisy sprzeczne z przepisami aktów wykonawczych do *ustawy o systemie oświaty*. [str. 27 *Informacji*]
16. Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa – ustalone przez MEN – realizowane przez Dolnośląskiego Kuratora Oświaty, nie uwzględniały obszaru wspierania uzdolnień. Kurator współdziałał jednakże w tworzeniu i realizowaniu regionalnej i lokalnej polityki oświatowej państwa w tym zakresie w ramach *Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień*. Plany nadzoru pedagogicznego oraz wyniki tego nadzoru sprawowanego przez Kuratora Oświaty dotyczyły problematyki wspierania uzdolnień, w szczególności w obszarze ewaluacji⁷. Jednakże czterech pracowników, którzy przeprowadzili w latach 2013/2014 i 2014/2015 łącznie 73 ewaluacje w nadzorowanych szkołach i placówkach, nie spełniało przewidzianych prawem wymogów w zakresie dokonywania ewaluacji. [str. 27-28 *Informacji*]
17. Dolnośląski Kurator Oświaty organizował konkursy o zasięgu wojewódzkim oraz inne formy współzawodnictwa i prezentacji osiągnięć uczniów szkół znajdujących się na obszarze województwa. W organizacji konkursów

⁷ W ujęciu ogólnym ewaluacja to systematyczne badanie wartości albo cech konkretnego programu, planu, działania bądź obiektu z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu jego usprawnienia, rozwoju lub lepszego zrozumienia. Zgodnie z § 2 pkt 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego, ewaluacja to proces gromadzenia, analizowania i komunikowania informacji na temat wartości działań podejmowanych przez szkołę lub placówkę; wyniki ewaluacji są wykorzystywane w procesie podejmowania decyzji skierowanych na zapewnienie wysokiej jakości organizacji procesów kształcenia, wychowania i opieki oraz ich efektów w szkole lub placówce.

wojewódzkich wystąpiły nieprawidłowości dotyczące nieokreślenia zadań komisji konkursowych, braku wymaganych elementów w regulaminach konkursów, nieprzekazywania regulaminów konkursów do szkół oraz braku wymaganych elementów w wydawanych zaświadczeniach dla laureatów i finalistów konkursów. [str. 28-29 Informacji]

18. *Dolnośląski System Wspierania Uzdolnień* oparty był na wielu niesformalizowanych działaniach różnych instytucji go tworzących i nie stanowił spójnej całości. Pomimo funkcjonowania przez 16 lat, w sieci szkół znajdowały się zaledwie 3,6% spośród szkół podstawowych i gimnazjów województwa dolnośląskiego. W związku z tym efektywność tego *Systemu*, mierzoną liczbą szkół w sieci z uwzględnieniem okresu funkcjonowania należy uznać za niską. [str. 29-30 Informacji]

19. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego realizował przedsięwzięcia związane z rozwinięciem Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień, zaplanowane w *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020*. Jednak pomimo trafnej diagnozy barier ograniczających wspieranie uczniów uzdolnionych, po upływie sześciu lat od ich identyfikacji, znaczna ich część pozostała nie usunięta. [str. 30 Informacji]

20. Samorząd Województwa Dolnośląskiego wpływał na wspieranie uczniów uzdolnionych za pośrednictwem podległych mu jednostek, tj. Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu (organizowała konkursy plastyczne i literackie, posiadała bogatą literaturę dotyczącą pomocy uczniom uzdolnionym) i Dolnośląskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu (przeprowadzał m.in. konkursy wojewódzkie „*zDolny Ślązaczek*” i „*zDolny Ślązak Gimnazjalista*”). [str. 30-31 Informacji]

21. Samorząd Województwa Dolnośląskiego udzielał wsparcia uczniom uzdolnionym, w szczególności poprzez realizację dwóch regionalnych programów stypendialnych. Realizowano również projekty w tym zakresie współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Jeden z programów stypendialnych w nieuzasadniony sposób preferował uczniów szkół ponadgimnazjalnych, co mogło ograniczyć dostępność stypendiów dla uczniów gimnazjów. Badania kontrolne przeprowadzone na próbie 40 wniosków o udzielenie stypendiów wykazały jedną nieprawidłowość, która nie miała wpływu na wykaz osób objętych tym wsparciem. Programy stypendialne zaspakajały tylko w części zgłaszane potrzeby (od 15 do 54%), co świadczy o ich niskiej efektywności. Porównanie inicjatyw podejmowanych w zakresie wsparcia uzdolnień dzieci i młodzieży przez samorządy innych województw wykazało, że jedynie na Dolnym Śląsku stworzono Sieć Szkół Wspierających Uzdolnienia. Na terenie województwa odbywały się konferencje międzynarodowe, a wybrani pedagodzy (m.in. ze szkół należących do Sieci) uczestniczyli w wizytach studyjnych, których celem była identyfikacja dobrych praktyk w tym obszarze. [str. 31-33 Informacji]

2.3. Uwagi końcowe i wnioski

1. W skontrolowanych szkołach nie były znane i wykorzystywane wyniki projektu edukacyjnego pn. „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy z uczniem zdolnym” zrealizowanego w latach 2010-2014 przez MEN we współpracy z ORE⁸, którego efektem było m.in. wydanie poradników zawierających metody i formy pracy oraz wskazówki i propozycje indywidualizacji w pracy z uczniem zdolnym na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych, wypracowanie modeli pracy z uczniem zdolnym (od diagnozy przez organizację kształcenia po ewaluację efektów), opracowanie narzędzi diagnostycznych – testów uzdolnień wielorakich oraz opracowanie zasobów edukacyjnych umożliwiających wspomaganie rozwoju i kształcenia uczniów uzdolnionych. **Nie brano pod uwagę zestandaryzowanych materiałów dotyczących identyfikacji i wspierania uzdolnień, co wynikało przede wszystkim z braku informacji na temat samego projektu, jak i jego efektów. Szkoły podejmowały się opracowania autorskich metod identyfikacji i wspierania uzdolnionych oraz korzystały z innych, dostępnych narzędzi pomimo, że istniała gotowa baza w tym zakresie.**

2. Ustalenia dokonane w toku kontroli upoważniają NIK do sformułowania wniosków, których realizacja winna pozwolić na poprawę procesu identyfikacji uczniów uzdolnionych, a także przyczynić się do poprawy wsparcia udzielanego tym uczniom.

Najwyższa Izba Kontroli wnioskuje pod adresem:

a) Ministra Edukacji Narodowej o podjęcie inicjatywy legislacyjnej w zakresie:

– zmiany *ustawy o systemie oświaty*, poprzez:

- ✓ podjęcie działań mających na celu wyeliminowanie wątpliwości dotyczących katalogu podmiotów uprawnionych do wystąpienia z wnioskiem o przyznanie stypendium o którym mowa w art. 90i ust. 1. Wyniki kontroli wykazały, że dyrektorzy skontrolowanych szkół podstawowych i gimnazjów, kierując się przesłanką niespełnienia przez uczniów kryteriów wymienionych w ww. przepisie nie wnioskowali o przyznanie stypendium ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania. Niejasność tych regulacji potwierdza również fakt, że w całym województwie dolnośląskim w kontrolowanym okresie na 252 wnioski o przyznanie stypendium MEN żaden nie został złożony przez dyrektora szkoły podstawowej, a tylko 17 przez dyrektorów gimnazjów. Również w piśmiennictwie podnoszona jest wątpliwość co do typów „szkół dla młodzieży”, których uczniowie uzyskujący wybitne osiągnięcia edukacyjne mogą być objęci przywołanym stypendium⁹.

W ocenie NIK wskazane powyżej wątpliwości są jednym z powodów zaniechania składania wniosków o przyznanie tego rodzaju stypendium uczniom szkół podstawowych i gimnazjów uzyskującym wybitne osiągnięcia edukacyjne i w konsekwencji prowadzi do nierównego traktowania uczniów uczęszczających do różnego typu szkół;

- ✓ ustalenie jednolitych zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej zarówno dla szkół publicznych jak i szkół niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych. Obowiązujące obecnie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach ma zastosowanie wyłącznie do szkół publicznych. Wnioskowana zmiana doprowadzi do jednolitego traktowania uczniów wszystkich rodzajów szkół i wyrównania ich szans w zakresie dostępu do tego rodzaju pomocy;

⁸ Współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego.

⁹ I tak np. w komentarzu M. Piłcha do art. 90i ustawy o systemie oświaty (Lex 2015) czytamy: „Stypendium ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania przyznaje się uczniowi „szkoły dla młodzieży”, co oznacza najprawdopodobniej wszystkie szkoły ponadgimnazjalne do których przyjmuje się osoby, które nie ukończyły 18. roku życia, a być może także gimnazja.”

- ✓ rozważenia wprowadzenia definicji „zdolności” i „szczególnych uzdolnień”. Skonkretyzowanie tych terminów wpłynie na ujednoczenie dotychczasowej dowolności i różnorodności w metodach diagnozowania i wspierania uzdolnień uczniów, a w efekcie wpłynie na skuteczność podejmowanych działań w tym obszarze;
 - zmiany zapisów rozporządzenia z dnia 19 grudnia 2001 r. w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki, w zakresie dotyczącym:
 - ✓ § 7 ust. 1 – poprzez wyeliminowanie zapisów wykraczających poza zakres delegacji prawodawczej, a dotyczących faktycznego związania dyrektora szkoły opiniami rady pedagogicznej i publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej. Regulacje te nakazują bowiem dyrektorowi zezwolić na IPN lub ITN w przypadku uzyskania pozytywnych opinii rady pedagogicznej i publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, co jest wyraźnie sprzeczne z brzmieniem art. 66 ust. 1 ustawy o systemie oświaty¹⁰. W przepisie tym bowiem ustawodawca wskazuje tylko na potrzebę zasięgnięcia ww. opinii, które nie są jednak wiążące dla dyrektora szkoły (np. z uwagi na ich pozytywny charakter). Zgodnie z brzmieniem przywołanego artykułu dyrektor szkoły może zezwolić na IPN lub ITN po zasięgnięciu opinii ww. podmiotów;
 - ✓ § 7 ust. 2 – poprzez wyeliminowanie nieprzewidzianego w art. 66 ustawy o systemie oświaty wymogu pozytywnego zaopiniowania przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny nad szkołą wniosku o zezwolenie na ITN umożliwiający realizację w ciągu jednego roku szkolnego programu nauczania z zakresu więcej niż dwóch klas;
 - rozważenie objęcia nadzorem pedagogicznym sprawowanym przez kuratorów oświaty konkursów, w tym o charakterze komercyjnym, organizowanych bez stosowania postanowień rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad;
 - rozważenie objęcia uczniów, którzy zrealizowali IPN uprawnieniami w systemie egzaminacyjnym, na wzór tych, jakie przysługują laureatom i finalistom konkursów o zasięgu wojewódzkim i ponadwojewódzkim na podstawie art. 20d ustawy o systemie oświaty, bądź przyznania im innych przywilejów.
- b) Dolnośląskiego Kuratora Oświaty i Marszałka Województwa Dolnośląskiego o:**
- przeprowadzenia analizy szans i zagrożeń oraz wypracowania rekomendacji do dalszego rozwoju Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień.
- c) Dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjów o:**
- wzmożenie działań mających na celu realizację ITN lub IPN, o których mowa w art. 66 ust. 1 ustawy o systemie oświaty, przez uczniów szczególnie uzdolnionych;
 - zapewnienie uczniom szczególnie uzdolnionym opieki psychologiczno-pedagogicznej w formie zajęć rozwijających uzdolnienia, o których mowa w § 7 ust. 1 pkt 2 i § 9 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach;
 - podejmowanie działań służących objęciu uczniów osiągających wysokie wyniki w nauce lub osiągnięcia sportowe stypendiami, o których mowa w art. 90g ustawy o systemie oświaty.

¹⁰ Por. M. Pilich, ustawa o systemie oświaty – Komentarz Lex 2015.

3. INFORMACJE SZCZEGÓŁOWE

3.1. Charakterystyka obszaru objętego kontrolą

Ze względu na obserwowane na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat niezwykle szybkie tempo rozwoju cywilizacyjnego, uzdolnienia człowieka, które stanowią niewątpliwy potencjał społeczny, nabierają szczególnego znaczenia. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że w perspektywie czasu nakłady zainwestowane w efektywne kształcenie jednostek zdolnych przynoszą wymierne korzyści w postaci szybszego rozwoju naukowego, kulturowego, czy też konkretnych, wybitnych osiągnięć w dziedzinach sztuki czy sportu¹¹. W polskim systemie prawnym nie zdefiniowano pojęcia zdolności czy szczególnych uzdolnień, mimo posługiwania się tymi terminami w prawie oświatowym. W literaturze przedmiotu przyjmuje się dwojakie rozumienie zdolności: wąskie elitarne, związane z wybitnymi talentami, odnoszące się do około 3-5% populacji oraz znacznie szersze, egalitarne, dotyczące około 23-30% wszystkich osób. To ostatnie podejście pozwala na przyjęcie założenia, że co trzeci lub czwarty uczeń jest osobą zdolną. Zaznaczyć przy tym należy, że na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat zmieniło się rozumienie zdolności człowieka. Aktualnie uważa się, że tyle jest rodzajów zdolności, ile jest różnych aktywności człowieka¹². Istotną zmianą, wprowadzoną w 2013 r.¹³ jest włączenie uczniów szczególnie uzdolnionych do grupy uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, co powoduje konieczność uwzględnienia ich potrzeb oraz udzielenia im wsparcia i pomocy psychologiczno-pedagogicznej w realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych przez wszystkich nauczycieli.

Obowiązujący w Polsce stan prawny umożliwia szkołom realizację zadań związanych z kształceniem uczniów szczególnie uzdolnionych. Służą temu m.in. różne możliwości dostosowywania metod i form pracy do możliwości i zdolności uczniów, indywidualne programy przystosowane do szczególnych zdolności oraz indywidualny tok nauki, pozwalający na ukończenie nauki w skróconym czasie i szybszy awans edukacyjny. System konkursów i olimpiad może wzbogacić i uatrakcyjnić szkolną ofertę edukacyjną. Uczniowie zdolni, w zależności od swoich możliwości, zainteresowań i potrzeb, mają też możliwość korzystania z opieki i różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej zarówno w szkole jak i w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Dostępne są również narzędzia promujące uczniów z wybitnymi osiągnięciami dydaktycznymi, m.in. różnego rodzaju stypendia. Do wspierania uzdolnień uczniów niewątpliwie może się przyczynić właściwy nadzór pedagogiczny nad szkołami sprawowany przez kuratora oświaty, a także możliwość korzystania z inicjatyw podejmowanych w tym zakresie przez samorząd województwa.

W polityce prowadzonej przez większość krajów europejskich w ostatnich latach dostrzega się wyraźne tendencje dotyczące wspierania uczniów uzdolnionych. Uzasadnieniem tego rodzaju polityki jest teza, że niewykorzystywanie zdolności i talentów dzieci i młodzieży prowadzi do marnowania intelektualnych zasobów społecznych każdego kraju. W zaleceniach Rady Europy z 1994 r. w sprawie edukacji dzieci i młodzieży zdolnej¹⁴ wyraźnie podkreśla się potrzebę zwrócenia uwagi na specjalne potrzeby edukacyjne uczniów o nieprzeciętnym potencjale. Zadania w zakresie uczniów uzdolnionych w poszczególnych krajach UE realizowane są w sposób zróżnicowany, jednakże niektóre z nich posiadają sprecyzowane ustawodawstwo w tym zakresie. W przepisach niemieckiego prawa oświatowego można odnaleźć konkretne definicje ucznia zdolnego. Funkcjonują terminy „*dzieci bardzo zdolne*” oraz

¹¹ Beata Dyrda, „Edukacyjne wspieranie rozwoju uczniów zdolnych. Studium społeczno-pedagogiczne”. Warszawa 2012, str. 96-97.

¹² Wiesława Limont: *Uczeń zdolny. Jak go rozpoznać i jak z nim pracować*. Sopot 2005, str. 10-11.

¹³ Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznej przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r. poz. 532).

¹⁴ *Wspieranie rozwoju uczniów zdolnych: specjalne rozwiązania stosowane w szkołach w Europie*, (2008), tłum. E. Kolanowska, Warszawa, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji [internetowa baza publikacji Eurydice: <http://www.eurydice.org.pl/sites/eurydice.org.pl/files/zdolny.pdf>].

„dzieci zdolne”. Uczeń zdolny to taki, który ma iloraz inteligencji (poziom IQ) przekraczający 130 i posiada duży potencjał uzdolnień w wielu dziedzinach. Mimo że w Niemczech funkcjonuje oficjalna definicja ucznia zdolnego, należy zauważyć, że dzieci i młodzieży szczególnie uzdolnionej nie zalicza się do grupy osób o specjalnych potrzebach edukacyjnych, ale ich potrzeby są identyfikowane w odmienny sposób niż potrzeby innych uczniów. W Wielkiej Brytanii uczniów zdolnych włącza się do kategorii uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a prawo oświatowe precyzuje warunki, jakie szkoła jest zobowiązana dla nich stworzyć. Należą do nich: stworzenie możliwości rozwoju, określenie sposobów wspierania ucznia w rozwoju, zaplanowanie czasu wspierania i zmaksymalizowanie wykorzystania możliwości ucznia, pomoc uczniowi w wyrażaniu się na wiele sposobów, stworzenie rejestru zachowań ucznia, aby pomóc mu w dalszej edukacji, umożliwienie uczniowi osiągnięcia sukcesu edukacyjnego. Angielskie szkoły mają także obowiązek dokonywania samooceny jakości pracy w obszarze edukacji uczniów zdolnych. Czeskie ustawodawstwo z kolei definiuje uczniów zdolnych jako uczniów posiadających wysoki poziom kreatywności w wielu dziedzinach, a także wyróżniających się na tle rówieśników umiejętnościami poznawczymi, motorycznymi, artystycznymi lub społecznymi, kreatywnymi, biznesowymi, specyficzną motywacją do nauki, a ponadto zdolnościami społeczno-emocjonalnymi. Czynnikiem brany pod uwagę jest także poziom inteligencji (IQ powyżej 130). W niektórych krajach odnotowuje się funkcjonowanie państwowych lub prywatnych specjalnych instytucji zajmujących się dziećmi i młodzieżą zdolną (np. Narodowa Akademia dla Zdolnych i Utalentowanych Dzieci i Młodzieży w Wielkiej Brytanii – NAGTY czy Austriackie Centrum Wspierania Rozwoju Zdolności i Badań nad Problematyką Zdolności – ÖZBF). Instytucje te oferują pomoc uczniom i ich rodzinom, nauczycielom i szkołom, organizują różnego charakteru kursy doskonalące dla uczniów i nauczycieli, pomagają wypracować najbardziej odpowiednie metody pracy z uczniami zdolnymi.

Szczegółowe omówienie stanu prawnego w zakresie spraw objętych tematyką niniejszej kontroli przedstawiono w **załączniku nr 5.2.**, natomiast wykaz podstawowych aktów prawnych stanowi **załącznik nr 5.3.**

3.2. Istotne ustalenia kontroli

3.2.1. Systemy organizacyjno-kadrowe szkół w zakresie typowania uczniów uzdolnionych

W okresie objętym kontrolą, tj. od 1 września 2013 r. do 31 sierpnia 2015 r. (w kontroli rozpoznawczej od 1 września 2012 r. do 31 sierpnia 2014 r.) skontrolowane szkoły, niezależnie od ich typu (pięć szkół podstawowych i trzy gimnazja), rodzaju (sześć szkół publicznych i dwie niepubliczne) oraz lokalizacji (sześć szkół położonych w miastach i dwie na terenie wsi) były przygotowane organizacyjnie i kadrowo (za wyjątkiem dwóch przypadków opisanych poniżej) do typowania uczniów uzdolnionych. Wszystkie szkoły posiadały spełniające wymogi ustawowe statuty, w których odniesiono się (pośrednio lub bezpośrednio) do wspierania uzdolnień ich uczniów.

We wszystkich skontrolowanych szkołach obowiązywały regulacje wewnętrzne dotyczące wspierania uzdolnień (programy, koncepcje, regulaminy), jednak różny był ich sposób wprowadzania (np. na mocy uchwał rad pedagogicznych, decyzji dyrektorów szkół, czy powołanych zespołów do spraw wsparcia uzdolnień), zakres przedmiotowy (od zbioru ogólnie określonych „dobrych praktyk” do szczegółowo rozpisanych procedur) oraz sposób dokumentowania ich realizacji (od zupełnego braku po sprawozdawczość półroczną). Z otrzymanych przez większość poddanych kontroli szkół certyfikatów (62%) wynikało, że wspieranie uzdolnień było przedmiotem ich zainteresowania, jednak wymagało od szkół różnego stopnia zaangażowania. Część certyfikatów (np. miano „Łowców talentów”) była przyznawana w związku z udziałem szkoły w projektach edukacyjnych, lecz np. nadany przez Kapitułę Dolnośląskiej Rady Wspierania Uzdolnień tytuł „Szkoły Wspierającej Uzdolnienia” (w dwóch przypadkach, tj. 25% skontrolowanych szkół) potwierdzał uzyskanie pozytywnej oceny komisji audytowej (w skład której wchodził wizaż Kuratorium Oświaty we Wrocławiu oraz pracownicy metodyczni Dolnośląskiego Ośrodka

Doskonalenia Nauczycieli) w obszarze rozpoznawania i rozwijania zainteresowań oraz wspierania uzdolnień uczniów uzdolnionych.

W toku kontroli stwierdzono dwa pojedyncze przypadki zatrudnienia w szkołach niepublicznych nauczycieli nieposiadających wymaganych kwalifikacji¹⁵ i przygotowania pedagogicznego¹⁶. Z doniesień medialnych¹⁷ wynikało, że w tym środowisku zawodowym można było znaleźć wiele osób poszukujących pracy. Należy uznać, że ww. nauczyciele nie byli przygotowani do pracy pedagogicznej, a w konsekwencji do indywidualizacji nauczania i udzielania pomocy uczniom uzdolnionym. Dla szkół niepublicznych stwierdzona nieprawidłowość, w przypadku ujawnienia jej w trybie nadzoru pedagogicznego, zgodnie z art. 83 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 *ustawy o systemie oświaty* mogła się wiązać z wykreśleniem wpisu do ewidencji, co byłoby równoznaczne z likwidacją szkoły.

Wyniki kontroli wskazują na dowolność i różnorodność organizacji opieki psychologiczno-pedagogicznej w objętych badaniami kontrolnymi szkołach. Wpływ na to miały nieprecyzyjne przepisy wykonawcze, które wyznaczają pewne ramy, wskazują na możliwości, jednak nie zobowiązują dyrektorów szkół do podjęcia konkretnych działań. Należy przy tym podkreślić, że obowiązujące regulacje prawne w zakresie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej dotyczą tylko szkół publicznych, stąd zapewnienie takiego wsparcia w szkołach niepublicznych zależy od dobrej woli podmiotów je prowadzących. Spośród ośmiu skontrolowanych szkół tylko w dwóch¹⁸ (25%) byli zatrudnieni psychologowie w wymiarze ½ oraz ¼ etatu. Przy czym podkreślić należy, że w Polsce badania z wykorzystaniem testów psychologicznych, służących jako narzędzie specjalistyczne m.in. w diagnozowaniu uzdolnień, mogą być prowadzone przez psychologów i poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Ponadto, w siedmiu szkołach (87%) zatrudnieni byli pedagodzy, jednak ich wymiar czasu pracy był zróżnicowany i wynosił od trzech godzin tygodniowo w dwóch szkołach niepublicznych do dwóch i pół etatu w jednym z gimnazjów publicznych. W jednej ze szkół (wiejskich) w ogóle nie zatrudniono specjalistów świadczących pomoc psychologiczno-pedagogiczną. Kontrola wykazała, że wymiar czasu pracy zatrudnionych w szkołach pedagogów nie był uzależniony od liczby uczniów do nich uczęszczających. Dla przykładu, taka sama liczba pedagogów w zbliżonym wymiarze czasu pracy (dwa – dwa i pół etatu) zatrudniona została w największej ze skontrolowanych szkół¹⁹ (do której uczęszczało w latach szkolnych 2013/2015 odpowiednio 1 028 oraz 1 080 uczniów) jak i w ponad o połowę mniejszym (mierzonym liczbą uczniów) gimnazjum (do którego w tym samym okresie uczęszczało odpowiednio 434 oraz 317 uczniów). Zatrudnionym w szkołach pedagogom zlecono, za jednym wyjątkiem²⁰ m.in. prowadzenie badań i działań diagnostycznych uczniów, w tym diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów.

Zagadnienia związane z rozwojem zdolności uczniów były, za jednym wyjątkiem²¹ przedmiotem nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez dyrektorów szkół, przy czym w jednym przypadku²² sposób dokumentowania tych działań uniemożliwił jednoznaczne stwierdzenie czy założone cele, zadania i priorytety zostały osiągnięte. We wszystkich skontrolowanych szkołach zapewniono nauczycielom dostęp do różnych form doskonalenia

¹⁵ W roku szkolnym 2013/2014 do prowadzenia obowiązkowych zajęć artystycznych w Społecznym Gimnazjum Edukacji Europejskiej w Wałbrzychu zatrudniono osobę nieposiadającą wyższego wykształcenia.

¹⁶ W roku szkolnym 2014/2015 w Społecznej Szkole Podstawowej Optimum we Wrocławiu zatrudniono nauczyciela nieposiadającego przygotowania pedagogicznego.

¹⁷ Np. <http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/wpis.719>, <http://www.gp24.pl/wiadomosci/slupsk/art/4817247,trudna-sytuacja-nauczycieli-na-rynku-pracy-od-czerwca-slupski-pup-zarejestrowal-72-nauczycieli,id,t.html>.

¹⁸ W Publicznym Gimnazjum w Pęgowie oraz w Szkole Podstawowej nr 93 im. Tradycji Orla Białego we Wrocławiu.

¹⁹ Szkoła Podstawowa nr 11 im. Fryderyka Chopina w Jeleniej Górze.

²⁰ Szkoła Podstawowa nr 11 im. Fryderyka Chopina w Jeleniej Górze.

²¹ Szkoła Podstawowa nr 11 im. Fryderyka Chopina w Jeleniej Górze.

²² Publiczna Szkoła Podstawowa im. Zesłańców Sybiru w Szarocinie.

zawodowego w zakresie pracy z uczniami uzdolnionymi, w szczególności poprzez umożliwienie udziału w różnego rodzaju kursach, szkoleniach, warsztatach, konferencjach, sympozjach i studiach podyplomowych oraz zapewnienie dostępu do literatury metodycznej i wydawnictw znajdujących się w bibliotekach szkolnych²³.

W większości skontrolowanych szkół (87%) dyrektorzy motywowali nauczycieli do diagnozowania i wspierania uczniów za pomocą powszechnie stosowanych narzędzi finansowych (np. nagrody, dodatki motywacyjne) czy pozafinansowych (np. pochwały, przydzielanie prestiżowych zadań).

Połowa ze skontrolowanych szkół współpracowała z organizacjami pozarządowymi w celu wspierania uzdolnień, jednak współpraca ta miała najczęściej nieformalny i akcyjny charakter, było to np. umożliwienie uczniom uczestnictwa w wystawach, projekcjach, koncertach, prelekcjach, udziału w konkursach oraz przyznawanie nagród najzdolniejszym. Na tle innych szkół można tu wyróżnić:

- *Gimnazjum w Pęgowie, które współpracowało m.in.: [1] ze stowarzyszeniami (nagrody dla uczniów uzdolnionych, organizacja konkursów i uroczystości środowiskowych, realizowanie projektów); [2] z fundacjami (realizacja projektu „Tu Mieszkam, Tu Zmieniam”, „W poszukiwaniu kultury”, „eTwinning”, realizacja programu Erasmus+ - mobilność edukacyjna - szkolenie językowo-obserwacyjne) oraz [3] z przedsiębiorstwami (udział w projekcie „Mistrzowie Kodowania” – upowszechnianie nauki programowania). Gimnazjum przygotowując akcje szkolne współpracowało również z wrocławskimi uczelniami, instytutami, oraz stowarzyszeniami edukacyjnymi.*

Osiem skontrolowanych szkół charakteryzowało się zróżnicowaną liczebnością uczniów do nich uczęszczających, od odpowiednio 40 i 49²⁴ w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 do 1 028 i 1 080 uczniów w tym samym okresie. Przeciętna liczebność oddziałów szkolnych w żadnej ze skontrolowanych szkół nie przekroczyła 25 uczniów²⁵, przy czym najmniej liczebne klasy, tj. przeciętnie od 14 do 15 uczniów znajdowały się w dwóch skontrolowanych szkołach niepublicznych²⁶. W ocenie NIK miało to pozytywny wpływ na indywidualizację nauczania, nie spowodowało jednak skorzystania z możliwości realizacji indywidualnych programów lub toków nauki.

3.2.2. Działania szkół związane z diagnozowaniem uzdolnień uczniów

We wszystkich skontrolowanych szkołach diagnozowanie uzdolnień było przedmiotem obrad rad pedagogicznych, w pięciu (62%) odbywały się szkoleniowe rady pedagogiczne obejmujące tą tematykę. Większość z zatrudnionych w szkołach nauczycieli korzystała z różnych form doskonalenia zawodowego dotyczących ujawniania zdolności, co świadczy o ich teoretycznym przygotowaniu do tego procesu. Tylko w dwóch spośród skontrolowanych szkół (25%) odbyły się zewnętrzne weryfikacje procesów edukacyjnych. W 2014 r. zespoły wizytatorów z Kuratorium Oświaty we Wrocławiu przeprowadziły dwie²⁷ ewaluacje zewnętrzne²⁸ problemowe, a szkoły zostały ocenione na bardzo wysokim i wysokim poziomie spełniania wymagań. Ze sformułowanych przez wizytatorów wniosków wynikało m.in., że szkoły w sposób planowy diagnozują i analizują osiągnięcia uczniów, co stanowi podstawę do wdrażanych działań systemowych. Wizytacje miały miejsce w szkołach należących do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia, co niewątpliwie wpłynęło na przyznane oceny. Z badań kontrolnych NIK wynikało,

²³ Za wyjątkiem Społecznej Szkoły Podstawowej Optimum we Wrocławiu, która nie posiadała biblioteki, jej nauczyciele w ramach samokształcenia zapoznawali się z literaturą fachową dotyczącą pracy z uczniami zdolnymi.

²⁴ Społeczne Gimnazjum Edukacji Europejskiej w Wałbrzychu.

²⁵ W roku szkolnym 2013/2014 wyniosła w szkołach publicznych: 17 uczniów w jednej szkole, 21 oraz 22 w jednej szkole, 24 w trzech szkołach, a w roku szkolnym 2014/2015 odpowiednio: 17 w jednej szkole, 21 w jednej szkole, 23 w jednej szkole, 24 w dwóch szkołach, 25 w jednej szkole.

²⁶ Społeczna Szkoła Podstawowa Optimum we Wrocławiu oraz Społeczne Gimnazjum Edukacji Europejskiej w Wałbrzychu.

²⁷ W Szkole Podstawowej nr 1 w Lubaniu oraz Szkole Podstawowej nr 93 we Wrocławiu.

²⁸ Mające na celu ustalenie poziomu spełnienia przez szkoły wymagań zawartych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. z 2009 r. Nr 168, poz. 1324 ze zm.).

że w jednostkach tych działania związane ze wspieraniem uzdolnień (w tym m.in. ich diagnozowanie) mają bardziej usystematyzowany i sformalizowany charakter, np. na podstawie obowiązujących w tych szkołach programów wspierania uzdolnień należało w tym zakresie planować konkretne zadania i następnie sprawozdawać ich realizację.

Bardzo różne były narzędzia wykorzystywane przez nauczycieli do diagnozowania uzdolnień. Tylko w połowie (50%) skontrolowanych szkół wypracowano i sformalizowano systemy typowania wybitnych uczniów. W szczególności, jako przykład **dobrych praktyk**, można podać:

- Szkołę Podstawową nr 93 we Wrocławiu, która korzystała z następujących narzędzi diagnozy zainteresowań i uzdolnień uczniów, określonych w Szkolnym Programie Wspierania Uzdolnień:
 - wychowawcy klas prowadzili arkusze obserwacji ucznia, w których określano: zainteresowania ucznia, uzdolnienia, styl uczenia się, typ inteligencji, a także zajęcia pozalekcyjne, w których uczeń uczestniczy, sukcesy ucznia, uczestnictwo ucznia w projektach szkolnych, reprezentowanie szkoły oraz inne formy aktywności,
 - corocznie uczniowie klas czwartych byli przez szkolnego psychologa poddawani badaniom diagnozującym styl uczenia się (według podziału na słuchowców, wzrokowców i kinestetyków), a w klasie piątej testowi inteligencji wielorakiej według Howarda Gardnera²⁹, z wynikami badań zapoznawano nauczycieli uczących tych uczniów a także ich rodziców, wpisywano je do arkuszy obserwacji ucznia, listy wynikowe wklejano także do dziennika lekcyjnego klasy, badania te służyły dostosowaniu metod pracy do predyspozycji i możliwości dzieci,
 - po każdym semestrze uczniowie wypełniali arkusz samooceny, gdzie określali swoje zainteresowania i odpowiadali na pytania: z czego są dumni, co ostatnio bardzo dobrze zrobili oraz z jakiego powodu zasłużyli na pochwałę,
 - rodzice uczniów wypełniali i przedkładali wychowawcom arkusz pt. Znam swoje dziecko, w którym określali dziecięce zainteresowania, mocne strony, sukcesy oraz ich trudności,
 - członkowie Zespołu ds. Wspierania Uzdolnień na koniec każdego semestru sporządzali zestawienie osiągnięć uczniów SP 93 w konkursach i zawodach sportowych oraz zapoznawali z nim innych nauczycieli, sprawozdawali swoją działalność na posiedzeniach Rady Pedagogicznej (prowadzonych z udziałem przedstawicieli Rady Rodziców),
 - wychowawcy klas „0” zobowiązani byli do wypełnienia arkuszy badania gotowości szkolnej,
 - praktykowano również przeprowadzanie na początku roku diagnozy zespołu klasowego, odbywały się spotkania nauczycieli uczących w danym oddziale w celu wymiany informacji dotyczącej form i metod pracy dostosowanej do preferencji grupy, na koniec roku wychowawcy przeprowadzali w tym zakresie ewaluację.

Z kontroli wynikało, że nauczyciele w celu identyfikacji uzdolnień korzystali głównie z obserwacji uczniów, analizy ich wyników szkolnych oraz prac pisemnych, nominacji innych nauczycieli, czasami z wywiadów z rodzicami, brali również pod uwagę autorskie ankiety czy kwestionariusze. Tylko w jednej ze skontrolowanych szkół³⁰ zwymiarowano liczbę i rodzaj zdiagnozowanych uczniowskich uzdolnień (uczniów tych – po siedmiu w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 – objęto planowanymi metodami pracy obejmującymi cztery grupy działań: przyspieszanie, poszerzanie, różnicowanie oraz inspirowanie). Żadna ze szkół nie korzystała z opracowanego w ramach współpracy MEN z ORE (w wyniku realizowanego projektu w latach 2010-2014 pn. „Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu pracy

²⁹ Typy inteligencji wg Howarda Gardnera: logiczno-matematyczna, językowa, przyrodnicza, muzyczna, przestrzenna, cielesna-kinestetyczna, interpersonalna i intrapersonalna.

³⁰ Gimnazjum nr 1 w Lubinie.

z uczniem zdolnym”) Testu Uzdolnień Wielorakich dla I i II etapu edukacyjnego, zestandaryzowanego narzędzia pomiaru uzdolnień uczniów dostępnego w wersji elektronicznej na stronie ORE³¹.

Spośród informacji uzyskanych od samorządów wszystkich województw na temat prowadzonych działań na rzecz wspierania uczniów uzdolnionych, szczególną uwagę NIK zwrócił stworzony, jako narzędzie realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020, Regionalny Program Strategiczny *Aktywni Pomorzanie*, gdzie zostało zdefiniowane Przedsięwzięcie Strategiczne pod nazwą *Zdolni z Pomorza*³². Projekt ten był wprawdzie realizowany przed kontrolowanym okresem (od 1 września 2010 r. do 31 sierpnia 2013 r.), jednak, jak wskazał Marszałek Województwa Pomorskiego, wypracowany w ramach tego projektu unikalny w skali kraju model pracy z uczniem szczególnie uzdolnionym jest inspiracją do działań realizowanych ze środków własnych przez samorządy powiatowe oraz pomorskie uczelnie. Nad tym modelowym systemem wspierania uzdolnień pracowały grupy eksperckie składające się z przedstawicieli uczelni wyższych, samorządów lokalnych oraz szkół. Jednym ze stwierdzonych przez nich problemów na etapie przygotowania projektu było niewystarczające stosowanie lub brak narzędzi i procedur do diagnozowania uzdolnień. W tym innowacyjnym projekcie przyjęto następujące zasady diagnozowania szczególnych uzdolnień uczniów: [1] nominacja ucznia do projektu (m.in. nauczycielska) – wypełnienie formularza, [2] diagnoza specjalnie dobranym zestawem testów w poradni psychologiczno-pedagogicznej (diagnoza psychologiczna opiera się na współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, które wśród zadań im przypisanych mają również wspieranie ucznia uzdolnionego), [3] test uzdolnień kierunkowych w formie pisemnej, [4] podjęcie decyzji przez powiatową komisję rekrutacyjną. Na podstawie dokonanej analizy procesu rekrutacji uczniów stwierdzono, że celowym jest wykorzystywanie w kolejnych procesach kwalifikacji uczniów ww. metod diagnozy.

W skontrolowanych szkołach nie korzystano jednak z możliwości diagnozowania uzdolnień w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Badaniom takim było poddanych – w związku z przygotowaniem ich do realizacji indywidualnych programów nauki – tylko czterech na 5 144 uczniów uczęszczających do tych szkół w latach szkolnych 2012/2013 – 2014/2015³³ (co stanowi 0,08% ogółu uczęszczających do szkół uczniów). W pięciu spośród siedmiu skontrolowanych szkół, w których zatrudnieni byli pedagodzy, zadania w zakresie diagnozowania uzdolnień wykonywali oni w ramach świadczonej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W pozostałych dwóch przypadkach zatrudnieni pedagodzy szkolni nie podejmowali tego typu działań, mimo że należało to do obowiązków tych specjalistów wynikających z przepisów wykonawczych do *ustawy o systemie oświaty*. W pierwszym³⁴ z tych przypadków wynikało to m.in. z nieujęcia takich zadań w zakresie obowiązków pracownika, w drugim przypadku dotyczyło to szkoły niepublicznej³⁵, dla której przepisy dotyczące organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej nie są właściwe. Ze względu jednak na znajdujące się w statucie szkoły zapewnienie, iż udziela ona uczniom takiej pomocy, należy zwrócić uwagę, że zarówno w zakresie prac zleconych pedagogowi jak i proponowanych przez szkołę formach pomocy psychologiczno-pedagogicznej nie odniesiono się do uczniów szczególnie uzdolnionych. Podkreślić przy tym należy, że są to uczniowie ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, zakres i formy udzielania im pomocy zostały uregulowane w *rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach*

³¹ <http://www.ore.edu.pl/uczen-zdolny/6165-test-uzdolnien-wielorakich-tuw>.

³² Projekt innowacyjny *Pomorskie – dobry kurs na edukację. Wspieranie uczniów szczególnie uzdolnionych w zakresie matematyki, fizyki i informatyki – Zdolni z Pomorza*.

³³ Wg stanu na 30 września 2012, 2013, 2014 i 2015 r.

³⁴ Szkoła Podstawowa nr 11 w Jeleniej Górze.

³⁵ Społeczna Szkoła Podstawowa Optimum we Wrocławiu.

*i placówkach*³⁶. Zdaniem NIK, ze względu na podjęte statutowe zobowiązanie nawet w szkole niepublicznej należałoby rozszerzyć zakres proponowanej uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Z art. 22 ust. 2 *ustawy o systemie oświaty*, zobowiązującego MEN do wydania przepisów wykonawczych dotyczących organizacji i sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad, wynika, że powinny one służyć m.in. odkrywaniu uzdolnień uczniów (a także ich rozwijaniu, pobudzaniu twórczego myślenia, wspomaganiu zdolności stosowania zdobytej wiedzy w praktycznym działaniu), zatem stanowią także narzędzie diagnozowania uzdolnień. Kontrola wykazała duże zaangażowanie szkół w organizację konkursów, w tym konkursów wewnętrznych. Zaplanowane działania w tym zakresie podejmowały wszystkie poddane badaniom NIK szkoły, przeprowadzono w nich od 12 do 111 konkursów wewnętrznych o bardzo różnorodnej tematyce, liczba uczestników uzależniona była od zainteresowania uczniów. Zdecydowanie więcej, tj. od 20 do 176, odbyło się zewnętrznych konkursów i olimpiad. Inicjatorami ich organizacji byli przede wszystkim nauczyciele przedmiotowi. Z badań kontrolnych wynikało, że to od dyrektorów szkół zależała liczba zorganizowanych konkursów zewnętrznych. Nie miała znaczenia liczba uczniów kształcących się w szkołach, np. w podobnej liczbie konkursów zewnętrznych (tj. odpowiednio 94 i 89) wzięli udział uczniowie szkół, do których uczęszczała ich największa liczba³⁷ (994 – 1 072 uczniów w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015), jak i prawie pięć razy mniejsza liczba³⁸ (221 i 205 uczniów w tym samym okresie). Do udziału w konkursach uczniowie byli przygotowywani głównie podczas zajęć pozalekcyjnych (kół zainteresowań), jednak w żadnym przypadku nie stwierdzono podejmowania kolejnych działań związanych z diagnozą uzdolnień, a w konsekwencji z wydaniem w tym zakresie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej. Zwyczajowo laureatom czy finalistom konkursów przekazywano nagrody, premiowano ich lepszymi ocenami z konkursowych przedmiotów, upubliczniano informacje o osiągniętych sukcesach. Spośród organizowanych w szkołach konkursów, o zasięgu od międzyszkolnego do międzynarodowego, tylko pięć przeprowadzanych było przez Dolnośląskiego Kuratora Oświaty (w tym cztery wojewódzkie i jeden ogólnopolski), w oparciu o przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. *w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzaniu konkursów, turniejów i olimpiad*³⁹. We wszystkich poddanych kontroli szkołach, stosując się do przepisów ww. rozporządzenia ich dyrektorzy informowali uczniów o organizacji, terminach i warunkach udziału w tych konkursach. Uczniowie uczestniczyli w tych konkursach, jednak tylko w jednym przypadku⁴⁰ uczeń został laureatem konkursu interdyscyplinarnego o zasięgu wojewódzkim dla szkół podstawowych *z Dolny Ślązaczek*, co na podstawie zarządzeń Dolnośląskiego Kuratora Oświaty uprawniało go do przyjęcia w pierwszej kolejności do publicznego gimnazjum. Izba zwróciła uwagę, że większość organizowanych w skontrolowanych szkołach konkursów odbywała się bez nadzoru pedagogicznego, poza uregulowaniami prawnymi. Organizatorami konkursów były bardzo różne podmioty m.in. fundacje, stowarzyszenia, domy kultury, centra edukacyjne. W sześciu ze skontrolowanych szkół (75%) stwierdzono udział uczniów w konkursach płatnych mających komercyjny charakter, przy czym w czterech szkołach odbyło się po jednym lub po dwa takie konkursy, w piątej⁴¹ stanowiły one 40% wszystkich organizowanych konkursów zewnętrznych, natomiast w szóstej, tj.:

- *Spółecznej Szkole Podstawowej Optimum we Wrocławiu, której uczniowie uczestniczyli w jednej z największych liczbie konkursów zewnętrznych (172 konkursy w szkole liczącej 83-85 uczniów), aż 82% konkursów była odpłatnych. W sprawie udziału uczniów w konkursach komercyjnych dyrekcja szkoły nie zawierała z organizatorami umów czy porozumień,*

³⁶ Dz. U. z 2013 poz. 532.

³⁷ Szkoła Podstawowa nr 11 w Jeleniej Górze.

³⁸ Publiczne Gimnazjum w Pęgowie.

³⁹ Dz. U. z 2002 r. Nr 13, poz. 125 ze zm.

⁴⁰ Społeczna Szkoła Podstawowa Optimum we Wrocławiu.

⁴¹ Szkoła Podstawowa nr 11 w Jeleniej Górze.

zgłoszenia za pośrednictwem nauczycieli odbywały się na wniosek uczniów, za zgodą (pisemną) ich rodziców. Opłaty za udział w tych konkursach w wysokości około 8 zł za uczestnika pokrywali rodzice uczniów. Nauczyciele przygotowywali uczniów do udziału w konkursach zarówno na lekcjach (gdy udział w konkursie brała cała klasa), jak również pracowali indywidualnie z poszczególnymi uczestnikami, zlecali im także dodatkową pracę w domu. Udział w konkursach oprócz wymiernych nagród materialnych (przede wszystkim książkowych), był również jednym z czynników uzyskania stypendium w ramach Uczniowskiego Programu Stypendialnego Miasta Wrocławia.

Należy zauważyć, że w Polsce funkcjonuje komercyjny rynek konkursów dla uczniów szkół pozostający bez nadzoru pedagogicznego i regulacji prawnych. W toku kontroli nie ujawniono wprawdzie mechanizmów korupcjogennych związanych z organizacją konkursów zewnętrznych, niemniej jednak obowiązek wniesienia opłaty może powodować ograniczenie do nich dostępu, a w konsekwencji nierówne traktowanie uczniów. Brak jakiegokolwiek nadzoru (w tym pedagogicznego) może budzić wątpliwości w zakresie jakości merytorycznej tych konkursów, a także co do rzetelności konkursowych rozstrzygnięć.

Kontrola nie wykazała nieprawidłowości w zakresie współpracy z rodzicami dotyczących diagnozowania uzdolnień uczniów. Najczęściej miała ona jednak charakter niesformalizowanych, bieżących kontaktów (zebrań, konsultacji). Jako dobre praktyki można przyjąć przykłady dwóch szkół należących do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia:

- W Szkole Podstawowej nr 93 we Wrocławiu realizowano „Program Współpracy z Rodzicami”. Jego celem głównym było opracowanie jednolitego, przyjaznego, integrującego i spójnego systemu współpracy szkoły z rodzicami oraz zwiększenie zaangażowania rodziców w realizację zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Jako jeden z obszarów realizacji celów określono wspieranie rodziców w funkcji wychowawczej i opiekuńczej, w którym wyznaczono zadanie: dostarczanie rodzicom wiedzy dotyczącej rozwoju dziecka realizowane poprzez: organizowanie warsztatów w ramach Szkółki dla Rodziców, wydawanie Poradnika dla Rodziców, organizowanie spotkań ze specjalistami, udostępnianie rodzicom fachowej literatury z biblioteki szkolnej. W kontrolowanym okresie: przeprowadzono wśród rodziców uczniów zerówek i klas czwartych ankiety dotyczące zainteresowań ich dzieci, szkolny psycholog wygłosił dla rodziców klas piątych wykład pt. „Efektywne metody uczenia – analiza wyników wpływających na proces uczenia się oraz postępy edukacyjne uczniów”, a szkolny pedagog przybliżył rodzicom uczniów klas czwartych tematykę „Przygotowanie i motywowanie uczniów do samodzielnej pracy w domu”, psycholog szkolny opracował poradnik dla rodziców nt. „Jak przyczynić się do pełnego rozwoju zainteresowań i zdolności swojego dziecka”, rodzice wyrażali opinie na temat potrzeb dzieci realizowanych w ramach zajęć pozalekcyjnych.
- W Szkole Podstawowej nr 1 w Lubaniu: [1] przy zapisie ucznia do klasy I rodzice wypełniali ankietę dotyczącą zaobserwowanych przez nich uzdolnień dziecka (pomagało to nauczycielom zaplanować rozwijanie tych uzdolnień podczas zajęć w ramach kół zainteresowań), [2] rodzice uczniów klas III-IV mieli możliwość pisemnego wskazania predyspozycji, które najbardziej charakteryzowały ucznia w następujących obszarach: humanistycznym, matematycznym, informatycznym, przyrodniczym, sportowym, artystycznym i społecznym, a celem badania było zebranie informacji, służących prawidłowemu zaplanowaniu oferty kół zainteresowań oraz stworzeniu przez nauczycieli programów zgodnych z oczekiwaniami dzieci i ich rodziców, [3] wyniki diagnoz opracowanych przez nauczycieli przedmiotów i pedagogów były prezentowane rodzicom podczas zebrań, w trakcie których otrzymywali oni informacje o preferowanych stylach uczenia się i wspierania uzdolnień ich dzieci (dotyczące: motywowania, zachęcania, wskazywania i kierowania do pozaszkolnych instytucji rozwijających dane uzdolnienia).

3.2.3. Tworzenie przez szkoły warunków umożliwiających wsparcie uczniów uzdolnionych

Poddane kontroli szkoły sporadycznie zapewniały uczniom opiekę w formie indywidualnych programów nauki przeznaczonych dla uczniów szczególnie uzdolnionych, umożliwiających im pogłębienie i poszerzenie wiedzy z dziedziny, w której przejawiają szczególne zdolności. Formę indywidualizacji nauczania za pomocą IPN zastosowano wobec czterech uczniów tylko w dwóch skontrolowanych szkołach (25%), z czego w jednej⁴² na wniosek rodziców ucznia szczególnie uzdolnionego, a w drugiej⁴³ impulsem do wdrożenia programów była przynależność szkoły do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia (i wniosek w tej sprawie komisji audytowej). Kontrola wykazała nieprawidłowości o charakterze formalnym, które wystąpiły przy udzielaniu zezwoleń przez dyrektorów szkół na realizację IPN. Analiza danych przekazanych przez MEN wskazuje na występującą w Polsce tendencję zniżkową w liczbie realizowanych w kontrolowanym okresie IPN (z 5 491 we wrześniu 2013 r. do 5 130 we wrześniu 2014 r., tj. spadek o 7%), którą można również zaobserwować na przykładzie województwa dolnośląskiego (z 431 realizowanych w szkołach podstawowych i gimnazjach we wrześniu 2013 r. do 343 realizowanych w tych samych typach szkół we wrześniu 2014 r., tj. spadek o 20%).

W żadnej ze skontrolowanych szkół uczniowie nie korzystali z indywidualnych toków nauki, które stanowią formę realizacji obowiązku szkolnego lub nauki umożliwiającą uczniom szczególnie uzdolnionym przyspieszone ukończenie poszczególnych etapów kształcenia. W Polsce odnotowano wzrost liczby ich realizacji (z 1 212 we wrześniu 2013 r. do 1 437 we wrześniu 2014 r., tj. wzrost o 19%), jednak w województwie dolnośląskim liczba realizowanych ITN w szkołach podstawowych i gimnazjach spadła o 18% (z 500 realizowanych we wrześniu 2013 r. do 412 realizowanych we wrześniu 2014 r.).

W ocenie NIK bardzo rzadkie (a w skontrolowanych jednostkach wręcz znikome) objęcie uczniów IPN, czy wręcz nierealizowanie w skontrolowanych szkołach ITN wynikało m.in. z braku definicji ucznia szczególnie uzdolnionego w *ustawie o systemie oświaty*. Nie wprowadzono również sformalizowanych metod diagnozy szczególnych uzdolnień, które powodowałyby jednolitość przeprowadzonych w tym zakresie badań w szkołach. Rodzi to obciążoną dużym subiektywizmem dowolność osądów prezentowanych przez nauczycieli i innych zatrudnionych w szkołach specjalistów, która właściwie nie jest weryfikowalna pod kątem istnienia szczególnych uzdolnień, nie daje więc również możliwości prowadzenia w tym zakresie prawidłowego nadzoru pedagogicznego. Wskazuje na to przykład jednej ze skontrolowanych szkół:

- Wysokie oceny klasyfikacyjne uczniów Społecznej Szkoły Podstawowej Optimum we Wrocławiu (promocję z wyróżnieniem otrzymało w roku szkolnym 2013/2014 oraz 2014/2015 odpowiednio 64% i 68% uczniów klas IV-VI), ich osiągnięcia w konkursach zewnętrznych (26% uczestników zostało laureatami czy zdobyło wyróżnienia) i ponadprzeciętny poziom sprawdzianów szóstoklasisty (dużo wyższe wyniki niż średnia wyników uczniów szkół podstawowych zlokalizowanych we Wrocławiu czy na terenie Dolnego Śląska) zdaniem NIK uzasadniały możliwość skorzystania z tego typu instrumentów w celu indywidualizacji nauczania. W sprawie braku IPN-ów czy ITN-ów przyjęto wprawdzie wyjaśnienia Dyrektora Szkoły, lecz należy podnieść, że w przepisach oświatowych czy literaturze fachowej brak jest definicji ucznia szczególnie uzdolnionego, dlatego trudno przychylić się do twierdzenia, że w Szkole byli tylko uczniowie zdolni a nie szczególnie zdolni. Tym bardziej, że przygotowanie IPN-u czy ITN-u niejako wymusza współpracę pomiędzy szkołą a poradnią psychologiczno-pedagogiczną (uprawnioną do przeprowadzenia specjalistycznej diagnozy uzdolnień), której w kontrolowanym okresie nie stwierdzono.*

⁴² Gimnazjum nr 1 w Lubinie.

⁴³ Szkoła Podstawowa nr 93 we Wrocławiu.

Izba zauważa również, że realizacja IPN jak i ITN przez uczniów może stanowić dla nauczycieli dodatkowe obciążenie pracą bez gratyfikacji finansowej (nauczyciele/opiekunowie opracowywali IPN w ramach bieżących obowiązków służbowych). Uwzględniając pozycję ucznia należy również zwrócić uwagę, że realizacja ITN może skutkować skróceniem okresu edukacji, z kolei IPN oprócz zaspokojenia ciekawości i satysfakcji ze zdobytej wiedzy (zwyczajowo także podwyższenie oceny z przedmiotu, z którego był realizowany program) nie daje wymiernych korzyści (jedyny wyjątek stanowi możliwość przyznania takiemu uczniowi osiągającemu najwyższe oceny stypendium ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, jednak tylko w szkole ponadgimnazjalnej). Takie przywileje daje np. udział i wygrana w konkursach zewnętrznych, które wpływają na przyznawane przez jednostki samorządu terytorialnego wsparcie stypendialne uczniów, czy pierwszeństwo przy przyjęciu do szkoły na wyższym poziomie edukacyjnym (dotyczy tylko konkursów organizowanych przez kuratorów oświaty).

We wszystkich skontrolowanych szkołach ich dyrektorzy umożliwili nauczycielom i rodzicom uczniów zapoznanie się z metodami i formami pracy z uczniem uzdolnionym. Nauczyciele korzystali ze szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych związanych z tą tematyką, a w czasie prowadzonych zajęć lekcyjnych posługiwali się metodami aktywizującymi i rozwijającymi twórcze myślenie uczniów. Wyróżnić tu należy szczególnie dwie szkoły należące do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia, w których pracowano również metodą projektów edukacyjnych w grupach różnowiekowych i międzyklasowych, także z udziałem osób dorosłych. Zadania związane ze wspieraniem rozwoju psychofizycznego uczniów, ich zdolności i zainteresowań, a także talentów realizowano poprzez prowadzenia tzw. „kół zainteresowań” czy „kół przedmiotowych”, służących m.in. przygotowaniu uczniów do udziału w konkursach. Oferta zajęć pozalekcyjnych dostosowana była do – w różny sposób rozpoznanych – potrzeb uczniów, a nauczyciele prowadzili je z reguły w ramach godzin wynikających z art. 42 pkt 2 *Karty nauczyciela*. Tylko w jednej z ośmiu skontrolowanych szkół, objętej kontrolą rozpoznawczą⁴⁴ na 30 przeprowadzonych w roku szkolnym 2013/2014 zajęć pozalekcyjnych związanych z rozwijaniem zdolności i zainteresowań, 12 (40%) nauczyciele realizowali w ramach wolontariatu, co znacznie poszerzyło wachlarz propozycji oferowanych uczniom. Liczba zajęć organizowanych w pozostałych kontrolowanych szkołach uzależniona była głównie od liczby ich uczniów (od 15 do 104 zorganizowanych zajęć pozalekcyjnych). Badania kontrolne wykazały również, że mimo możliwości prawnych wprowadzonych na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w *sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*⁴⁵, żadna ze skontrolowanych szkół publicznych (sześć szkół) nie wystąpiła do organu prowadzącego o przyznanie środków na organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formie zajęć rozwijających uzdolnienia wymienionych w § 7 ust. 1 pkt 2 ww. rozporządzenia. Część ze zorganizowanych w tych szkołach zajęć pozalekcyjnych spełniała wprawdzie wymogi określone w § 9 ww. aktu prawnego, tj. liczba ich uczestników nie przekraczała ośmiu i prowadzono je przy wykorzystaniu aktywnych metod pracy, to jednak ze względu na fakt, że mogli w nich brać udział wszyscy chętni uczniowie (dobrowolnie, za zgodą rodziców), nabór nie był poprzedzony selekcją świadcząca o istnieniu u tych uczniów szczególnych uzdolnień, zajęć tych nie można uznać za jedną z ww. form pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W skontrolowanych szkołach nie odnotowano przypadków wymagających interwencji i konieczności udzielenia uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej w związku z problemami wynikającymi ze szczególnych uzdolnień. Pomoc taka była uczniom uzdolnionym i ich rodzicom świadczona przez nauczycieli i pedagogów przede wszystkim w formie bieżących porad, konsultacji i warsztatów. Z dokumentacji prowadzonej przez specjalistów (szkolnych pedagogów i psychologów) wynikało jednak, że większość ich pracy wykonywanej w szkołach związana była z wyrównywaniem deficytów uczniów mających

⁴⁴ Szkoła Podstawowa nr 93 we Wrocławiu.

⁴⁵ Dz. U. z 2013 r. poz. 532.

problemy edukacyjne czy wychowawcze. Na przykładzie tej grupy uczniów widoczna była również współpraca pomiędzy publicznymi poradniami psychologiczno-pedagogicznymi a kontrolowanymi szkołami.

Analiza danych przekazanych przez MEN wskazuje, że w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 liczba stypendiów ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, o których mowa w art. 90i *ustawy o systemie oświaty* udzielona uczniom dolnośląskich szkół wyniosła odpowiednio 18 i 15, co nie odbiegało znacznie od średniej liczby stypendiów wyliczonej ze wszystkich województw (po 20). Przy czym w województwie dolnośląskim stypendystami zostali głównie uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, a tylko po dwóch w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 uczęszczało do gimnazjów. W innych województwach stypendystami byli również uczniowie szkół podstawowych. Najwięcej, bo ogółem 70 stypendiów MEN w kontrolowanym okresie przyznał uczniom województwa pomorskiego. Kontrola NIK wykazała, że żadna z poddanych badaniom szkół nie wystąpiła do MEN o udzielenie tego rodzaju wsparcia jej uczniom kierując się brakiem spełnienia przez nich przesłanek ustawowych. Zauważyć przy tym należy, że w świetle obowiązujących przepisów nie można jednoznacznie określić, czy uczniowie kontrolowanych szkół byli uprawnieni do otrzymania tych stypendiów. Nie spełnili oni warunków wymienionych w art. 90i *ustawy o systemie oświaty* jako przykłady wybitnych osiągnięć edukacyjnych (np. uzyskanie najlepszych rezultatów w olimpiadzie międzynarodowej czy ogólnopolskiej przedmiotowej). Uwzględniając jednak, że jest to katalog otwarty nie można wykluczyć, że uczniowie z mniejszymi osiągnięciami (np. laureaci konkursów wojewódzkich, którzy uczęszczałi do kontrolowanych szkół) mogli takie wsparcie stypendialne otrzymać. Wątpliwości może również budzić użyte w tym samym przepisie określenie „szkoły dla młodzieży”. W prawie oświatowym brak takiej definicji, a wykładnia językowa tego zwrotu prowadzi do wniosku, że ten rodzaj stypendiów dotyczy szkół co najmniej gimnazjalnych.

Z informacji uzyskanych z siedmiu jednostek samorządu terytorialnego, na obszarze których położone były skontrolowane szkoły wynikało, że trzy gminy⁴⁶ skorzystały z możliwości określonej w art. 90t *ustawy o systemie oświaty* uchwalając lokalne programy stypendialne służące wspieraniu uzdolnionych dzieci i młodzieży. Przy czym należy zauważyć, że:

- *Uchwała Rady Miejskiej Wałbrzycha w sprawie stypendium Prezydenta Miasta Wałbrzycha określiła, że stypendium jest przyznawane uczniom, dla których organem prowadzącym jest Gmina Wałbrzych. Wykluczyło to uczniów kontrolowanej szkoły niepublicznej (Społeczne Gimnazjum Edukacji Europejskiej w Wałbrzychu) z możliwości skorzystania z pomocy stypendialnej, skutkując nierównym traktowaniem uczniów w dostępie do tej formy wsparcia uzdolnień.*

Uprawnione (dwie) szkoły korzystały z programów stypendialnych prowadzonych przez te jednostki samorządu terytorialnego lub (jeden przypadek⁴⁷) ich uczniowie nie spełniali kryteriów określonych w programie stypendialnym, i tak:

- *Rada Miejska w Obornikach Śląskich przyznała uczniom Gimnazjum w Pęgowie stypendia o wartości 520,00 zł na każdy semestr, w roku szkolnym 2013/2014 dwóm uczennicom osiągnięcia naukowe i artystyczne, a w roku 2014/2015 dwóm uczennicom za osiągnięcia sportowe i naukowe,*
- *Prezydent Wrocławia przyznał stypendium w ramach „Uczniowskiego Programu Stypendialnego” uczniom Społecznej Szkoły Podstawowej Optimum we Wrocławiu w wysokości 150,00 zł miesięcznie jednej uczennicy w roku szkolnym 2013/2014 i trzem uczniom w roku szkolnym 2014/2015.*

Mimo obowiązywania na terenie województwa dolnośląskiego regionalnych programów stypendialnych prowadzonych przez lub na zlecenie Samorządu Województwa, spośród ośmiu skontrolowanych szkół tylko w dwóch

⁴⁶ Gmina Wrocław, Gmina Oborniki Śląskie oraz Gmina Wałbrzych.

⁴⁷ Szkoła Podstawowa nr 93 we Wrocławiu.

przypadkach⁴⁸ skorzystano z możliwości zwrócenia się o taką pomoc (z czego jeden wniosek został rozpatrzony pozytywnie, uczeń Publicznego Gimnazjum w Pęgowie otrzymał w roku szkolnym 2013/2014 stypendium w wysokości 300,00 zł miesięcznie). Były to dwie szkoły położone na terenach wiejskich, których uczniowie mogli skorzystać z dofinansowania m.in. ze względu na miejsce zamieszkania, w związku z obowiązaniem w roku szkolnym 2013/2014 Dolnośląskiego Programu Stypendialnego „Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów uzdolnionych”. Ponadto dwóch uczniów/absolwentów Szkoły Podstawowej nr 11 w Jeleniej Górze uzyskało stypendia w ramach Programu Stypendialnego „zDolny Śląsk”, nastąpiło to jednak z inicjatywy ich rodziców, bez pośrednictwa szkoły. Na brak aplikacji do tego programu przez kontrolowane szkoły mogły wpłynąć niejednoznaczne i mało precyzyjne kryteria przyznawania wsparcia stypendialnego dolnośląskim uczniom.

W trzech⁴⁹ z ośmiu skontrolowanych szkół (37%) dyrektorzy zdecydowali się na wprowadzenie (fakultatywnych) stypendiów za wyniki w nauce czy osiągnięcia sportowe na podstawie art. 90g *ustawy o systemie oświaty*. W każdym z tych przypadków stwierdzono nieprawidłowości o charakterze formalnym (np. brak powołania komisji stypendialnej, brak konsultacji z samorządem uczniowskim, niezgodny z wewnętrznymi regulacjami skład komisji stypendialnej obradującej nad udzieleniem stypendium). Stypendia przyznano od jednego do 19 uczniom, ich wartość wyniosła od 40 zł do 182 zł. W obszarze wsparcia stypendialnego wyróżniała się jedna ze skontrolowanych szkół:

- *W Gimnazjum nr 1 w Lubinie w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 udzielono stypendiów na podstawie art. 90g ustawy o systemie oświaty, odpowiednio: 18 oraz 19 uczniom, każde w wysokości 182 zł wypłacone jednorazowo w semestrze. W wyniku zgłoszenia przez Gimnazjum ucznia do Programu Stypendialnego Uniwersyteckiej Szkoły Kształcenia Indywidualnego, w drugim semestrze roku szkolnego 2014/2015 został on laureatem tego programu i otrzymał półroczne stypendium (po 150 zł przez pięć miesięcy). Ponadto Rada Rodziców przyznawała stypendia, m.in. za wyniki w nauce i osiągnięcia sportowe, w tym w roku szkolnym 2013/2014 (17 uczniom) w łącznej wysokości 2 010 zł (od 80 zł do 200 zł), a w roku szkolnym 2014/2015 (18 uczniom) w łącznej kwocie 2 050 zł (od 100 zł do 200 zł).*

Ponadto, w jednej ze szkół⁵⁰ wprowadzono regulacje wewnętrzne dotyczące stypendiów, lecz kryteria ich przyznania zostały sformułowane niezgodnie z przepisami *ustawy o systemie oświaty* i żaden z uczniów ich nie spełnił. Jedna ze skontrolowanych szkół⁵¹, w celu udzielenia stypendiów (w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 otrzymało je po ośmiu uczniom, jednorazowo w kwotach po 150 zł) pozyskała środki od sponsorów zewnętrznych (m.in. od firmy ubezpieczeniowej).

Żadna ze skontrolowanych szkół nie prowadziła eksperymentów pedagogicznych, a tylko jedna⁵² realizowała innowację pedagogiczną związaną ze wspieraniem uzdolnień matematycznych. Szkoły nie korzystały z możliwości zorganizowania obozów naukowych.

W ocenie NIK obowiązujące w szkołach rozwiązania organizacyjne oraz prowadzone działania związane ze wsparciem uzdolnień uczniów nie były uzależnione od rodzaju, typu czy lokalizacji szkoły. Placówki niepubliczne, pomimo korzystania z dodatkowych źródeł dofinansowania w postaci charytatywnego oraz mniejszej liczebności klas (wpływającej na indywidualizację nauczania) nie stosowały szerszego katalogu narzędzi identyfikacji i wspierania uzdolnień niż pozostałe objęte kontrolą szkoły, a część zatrudnionych w nich nauczycieli nie była przygotowana do pracy pedagogicznej. W obszarze organizacyjno-kadrowym wyróżniały się szkoły należące do *Dolnośląskiej Sieci*

⁴⁸ Szkoła Podstawowa w Szarocinie i Gimnazjum w Pęgowie.

⁴⁹ [1] Gimnazjum nr 1 w Lubinie, [2] Społeczne Gimnazjum Edukacji Europejskiej w Wałbrzychu i [3] Szkoła Podstawowa w Szarocinie.

⁵⁰ Szkoła Podstawowa nr 93 we Wrocławiu.

⁵¹ Gimnazjum w Pęgowie.

⁵² Szkoła Podstawowa nr 1 w Lubaniu.

Szkół Wspierających Uzdolnienia ze względu na kompletność wprowadzonych regulacji wewnętrznych w zakresie wspierania uczniów uzdolnionych. Bardziej usystematyzowany i sformalizowany charakter miały prowadzone przez nie diagnozy uczniów, jednakże szkoły te nie korzystały z wszystkich określonych w prawie oświatowym metod wspierania uzdolnień. Podkreślić przy tym należy, że grono pedagogiczne, w związku z przynależnością do ww. sieci korzystało z bogatszej oferty m.in. szkoleń, warsztatów związanych z pracą z uczniem uzdolnionym.

3.2.4. Działania Kuratorium Oświaty we Wrocławiu w obszarze związanym ze wspieraniem uczniów uzdolnionych

Dolnośląski Kurator Oświaty (według stanu na dzień 30 września 2014 r.⁵³) sprawował nadzór pedagogiczny nad 4 818 szkołami i placówkami, w tym 809 szkołami podstawowymi (731 publicznymi i 78 niepublicznymi o uprawnieniach szkoły publicznej) i 529 gimnazjami (450 publicznymi i 79 niepublicznymi). Pełnił również nadzór pedagogiczny nad nauczaniem przedmiotów ogólnokształcących w szkołach artystycznych, rolniczych i leśnych oraz w placówkach dla których organem prowadzącym jest właściwy minister, w liczbie 111, w tym nad trzema szkołami podstawowymi publicznymi i czterema gimnazjami publicznymi. Jednakże ww. dane, zamieszczone w Systemie Informacji Oświatowej, były odmienne od danych zamieszczonych w *Sprawozdaniu z nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez Dolnośląskiego Kuratora Oświaty*, przedstawianemu Ministrowi Edukacji Narodowej. W Sprawozdaniu tym zawarto dane o liczbie nadzorowanych szkół i placówek o 1 284 mniejszą niż wynikało to z bazy danych SIO. Przyczyną wystąpienia ww. różnic w liczbie nadzorowanych szkół i placówek był brak bieżącej weryfikacji bazy danych tych jednostek sporządzanych przez kuratora oświaty oraz przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, a także różne składowe danych zawartych w tych dokumentach. Na potrzebę uporządkowania i ujednoczenia bazy danych o szkołach i placówkach oświatowych, nadzorowanych przez kuratorów oświaty, Najwyższa Izba Kontroli wskazała w informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej w 2011 r. dotyczącej nadzoru pedagogicznego sprawowanego przez kuratorów oświaty i dyrektorów szkół publicznych⁵⁴.

- *Regulamin Kuratorium nie zawierał wykazu nadzorowanych szkół i placówek, co było niezgodne z § 5 ust. 2 pkt 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 grudnia 1998 r. w sprawie organizacji kuratoriów oświaty oraz zasad tworzenia ich delegatur.*

Dolnośląski Kurator Oświaty, realizował zadania związane ze wspieraniem uzdolnień, a w szczególności organizował olimpiady, konkursy, turnieje, przeglądy oraz inne formy współzawodnictwa i prezentacji osiągnięć uczniów szkół na obszarze województwa oraz współdziałał z właściwymi organami, organizacjami i innymi podmiotami w sprawach dotyczących warunków rozwoju dzieci i młodzieży, tj. zadania o których mowa w art. 31 ust. 1 pkt 7 i 12 *ustawy o systemie oświaty*. Jednakże na wykonanie tych zadań niekorzystnie wpływały następujące czynniki: [1] realizacja wielu obowiązków zleconych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej związanych z obniżeniem wieku szkolnego w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015, w tym liczne interwencje związane ze zgłaszanymi nieprawidłowościami przez opiekunów sześciolatków, [2] czasochłonne monitorowanie szkół prowadzących kształcenie zawodowe; [3] liczne skargi oraz kontrole doraźne z nich wypływające; [4] cykliczne szkolenia wizytatorów z zakresu ewaluacji pracy szkół, nadające uprawnienia oraz szkolenia odnawiające/doskonalące dla wizytatorów, którzy ukończyli podstawowy zakres szkoleń; [5] liczne, obowiązkowe i czasochłonne kontrole planowe, ewaluacje i monitorowanie.

Zdecydowaną większość zadań związanych ze wspieraniem i nadzorowaniem uzdolnień w województwie dolnośląskim wykonywało dwóch wizytatorów. Dolnośląska Kurator Oświaty wskazała, że zaangażowanie wizytatorów w realizację powyższych zadań wynikających z polityki oświatowej państwa nie pozwoliło na

⁵³ Według danych zawartych w SIO.

⁵⁴ Nr ewid. 153/2011/P11071/KNO.

zaplanowanie nowych działań i rozszerzenie tych, które realizowane są od wielu lat w obszarze związanym z nadzorowaniem i wspieraniem uzdolnień. Na realizację tych zadań negatywnie wpływało znacznie niższe od planowanego zatrudnienie pracowników, w szczególności na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych, wynoszące od 48,1% planu (według stanu na dzień 30 września 2013 r.) do 88,9% planu (według stanu na dzień 30 września 2015 r.) Średnio zatem **na jednego zatrudnionego pracownika posiadającego kwalifikacje pedagogiczne przypadają 52 szkoły i placówki**. Tymczasem do 7 marca 2013 r. obowiązywał § 6 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie organizacji kuratoriów oświaty oraz zasad tworzenia ich delegatur⁵⁵, zgodnie z którym łączną liczbę etatów pracowników zatrudnionych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych ustala się z uwzględnieniem zasady, że **na jeden etat nie może przypadać więcej niż 14 szkół i placówek**. W ocenie NIK, nadzór pedagogiczny jako jeden z najważniejszych narzędzi organów państwa umożliwiających oddziaływanie na jakość i efekty kształcenia w szkołach oraz ocenę pracy dyrektorów szkół powinien wiązać się z zapewnieniem odpowiedniej liczby pracowników posiadających wymagane kwalifikacje pedagogiczne.

Mimo, że w Kuratorium opracowano cztery procedury wewnętrzne w zakresie wspierania i nadzorowania uzdolnień, to dwie z nich zawierały zapisy, które były sprzeczne z przepisami aktów wykonawczych dotyczących konkursów oraz eksperymentu pedagogicznego.

- W „Procedurze organizacji konkursów dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjów” w pkt I.1. określono, że wskazany przez dyrektora wydziału wizytator opracowuje projekt regulaminu konkursu, co było niezgodne z § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad, gdyż projekt taki opracowuje wojewódzka komisja konkursowa. Ponadto, wzory (nr 1 i 2) dotyczące powołania komisji konkursowej, stanowiące załączniki do ww. Procedury, jak i sama Procedura, nie zawierały elementów dotyczących zadań komisji konkursowej. Także zapis pkt I pkt 3 ww. Procedury stanowiący, że przekazanie regulaminu konkursu może odbywać się poprzez zamieszczenie na stronie internetowej Kuratorium był niezgodny z § 4 ust. 3 ww. rozporządzenia, zgodnie z którym kurator oświaty przekazuje do szkół regulamin konkursu przeprowadzanego w danym roku szkolnym, w terminie do dnia 30 września.
- We wzorze oceny eksperymentu pedagogicznego, stanowiącym załącznik nr 3 do „Procedury postępowania przy przekazywaniu wniosku do Ministra Edukacji Narodowej o wyrażenie zgody na prowadzenie eksperymentu pedagogicznego” określono, że Kurator pozytywnie ocenia eksperyment, co pozostaje wbrew zapisom § 8 ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki.

Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa – ustalone przez MEN – w latach szkolnych 2013/2014 i 2014/2015, do realizacji przez kuratorów oświaty, nie dotyczyły obszaru wspierania uzdolnień. W planach nadzoru pedagogicznego na lata 2013/2014 i 2014/2015 w części dotyczącej liczby i zakresu ewaluacji znajdowały się wymagania uwzględniające wspieranie uzdolnień. Natomiast w ww. planach nadzoru pedagogicznego w części dotyczącej liczby i tematyki kontroli planowanych – ustalanych przez MEN – nie uwzględniono obszaru wspierania uzdolnień. Wyniki nadzoru pedagogicznego (na podstawie wyników ewaluacji) uwzględniały mocne i słabe strony oraz wnioski odnoszące się do problematyki wspierania uzdolnień, w szczególności w zakresie prawa ucznia do możliwości rozwijania zainteresowań, zdolności, talentów na zajęciach lekcyjnych, pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych.

⁵⁵ Dz. U. z 2014 r. poz. 973.

W roku szkolnym 2013/2014 Kuratorium przeprowadziło łącznie 383 ewaluacje⁵⁶ (dotyczące m.in. wspierania uzdolnień uczniów), w tym 38 całościowych oraz 345 problemowych, w tym 229 w zakresie wybranym przez MEN i 116 w zakresie wybranym przez kuratora. Z kolei w roku szkolnym 2014/2015 przeprowadzono łącznie 398 ewaluacji, w tym 44 całościowe oraz 354 problemowe, w tym 241 w zakresie wybranym przez MEN i 113 w zakresie wybranym przez kuratora. Wymaganie: *Szkoła lub placówka wspomaga rozwój uczniów, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji* wskazane było przez MEN w kierunkach realizacji zadań z zakresu nadzoru pedagogicznego (w zakresie ewaluacji problemowych) określonych na rok szkolny 2014/2015). Szkoły najczęściej uzyskiwały wysoki poziom (B) spełnienia wymagań (ok. 75% uzyskanych poziomów), bardzo wysoki poziom (A) – ok. 8%, poziom średni (C) – ok. 15%.

- *Czterech pracowników Kuratorium zatrudnionych na stanowiskach wymagających kwalifikacji pedagogicznych, którzy przeprowadzali w latach 2013/2014 i 2014/2015 ewaluacje w nadzorowanych szkołach i placówkach, nie posiadało wymaganego, aktualnego zaświadczenia w zakresie szkolenia doskonalącego dotyczącego ewaluacji, co było niezgodne z § 23 ust. 3 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie nadzoru pedagogicznego. Wyżej wymienieni przeprowadzili w badanym okresie łącznie 73 ewaluacje, bez aktualnych, wymaganych formalnych kwalifikacji, które zostały następnie uzupełnione z opóźnieniem sięgającym od pięciu miesięcy do dwóch lat.*

W kontrolowanym okresie Kuratorium przeprowadziło łącznie 840 kontroli planowych, z czego 635 w szkołach podstawowych i gimnazjach, z których żadna nie odejmowała tematyki związanej ze wspieraniem uzdolnień. Ponadto przeprowadziło 1 169 kontroli doraźnych, z czego 641 w szkołach podstawowych i gimnazjach, tylko sześć (tj. 0,05% wszystkich kontroli doraźnych) dotyczyło wspierania uzdolnień. Na podstawie przeprowadzonych ww. kontroli planowych i doraźnych Kurator nie stwierdził niedostatecznych efektów kształcenia, skutkujących koniecznością opracowania przez szkołę programu poprawy efektywności kształcenia.

Kuratorium w latach szkolnych 2013/2014 i 2014/2015 wspomagało nadzorowane szkoły w realizacji procesu dydaktycznego w zakresie wspierania uzdolnień, jednakże nie badało efektów tych działań.

Dolnośląski Kurator Oświaty współdziałał w tworzeniu i realizowaniu regionalnej i lokalnej polityki oświatowej państwa w zakresie wspierania uzdolnień w ramach *Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień*. Zorganizował w latach szkolnych 2013/2014 i 2014/2015 konkursy: przedmiotowe o zasięgu wojewódzkim, tj.: „*Dolny Ślązaczek*” dla uczniów szkół podstawowych, „*Dolny Ślązak Gimnazjalista*” oraz „*Liga Naukowa*” dla uczniów szkół gimnazjalnych oraz konkurs tematyczny, tj.: „*Losy Polaków na Wschodzie w latach 1939-1956*” m.in. dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Nadto, Kurator zorganizował na terenie województwa dolnośląskiego w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 jeden konkurs tematyczny pn.: „*Ogólnopolski Konkurs Historyczny im. mjr. Marka Gajewskiego Losy żołnierza i dzieje oręża polskiego*”, m.in. dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych, działając na podstawie zawartych porozumień z Mazowieckim Kuratorem Oświaty, który był organizatorem ww. konkursu. W roku szkolnym 2013/2014 oraz 2014/2015 w konkursach przedmiotowych (dających uprawnienia w systemie egzaminacyjnym) w szkołach podstawowych województwa dolnośląskiego wzięło udział w trzech etapach łącznie odpowiednio 11 510 i 10 456 uczniów, a 27 i 66 zostało ich laureatami. Z kolei w konkursach interdyscyplinarnych i tematycznych w szkołach podstawowych udział wzięło łącznie odpowiednio 1 745 i 663 uczniów, a 15 i 18 zostało ich laureatami. Natomiast w konkursach przedmiotowych w gimnazjach województwa dolnośląskiego wzięło udział w trzech etapach łącznie odpowiednio 45 399 i 36 010 uczniów, a 231 i

⁵⁶ Jedną z form nadzoru pedagogicznego, polegającą na zbieraniu i analizowaniu informacji oraz ustalaniu poziomu spełnienia przez szkołę lub placówkę wymagań określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. z 2015 r. poz. 1270).

204 zostało ich laureatami. Z kolei w konkursach interdyscyplinarnych i tematycznych w gimnazjach udział wzięło łącznie odpowiednio 2 452 i 2 010 uczniów, a 28 i 23 zostało ich laureatami.

W organizacji tych konkursów wystąpiły nieprawidłowości:

- *Akty powołania komisji wojewódzkiej oraz regulamin VII i VIII edycji wojewódzkiego konkursu „Losy Polaków na Wschodzie w latach 1939-1956” (w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015) nie zawierały zadań komisji, co było niezgodne z § 4 ust. 1 rozporządzenia w sprawie konkursów.*
- *Regulamin XI dolnośląskiego konkursu interdyscyplinarnego dla uczniów szkół podstawowych „zDolny Ślączek” (w roku szkolnym 2013/2014) oraz regulamin VII i VIII edycji wojewódzkiego konkursu „Losy Polaków na Wschodzie w latach 1939-1956” (w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015) nie zawierały wykazu literatury obowiązującej uczestników oraz stanowiącej pomoc dla nauczyciela, co było niezgodne z § 4 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia w sprawie konkursów.*
- *Regulaminy konkursów wojewódzkich: „zDolny Ślączek”, „zDolny Ślązak Gimnazjalista”, „Liga Naukowa” oraz „Losy Polaków na Wschodzie w latach 1939-1956”, organizowanych w latach szkolnych 2013/2014 i 2014/2015, nie zostały przekazane do szkół, co było niezgodne z § 4 ust. 3 rozporządzenia w sprawie konkursów.*
- *Zaświadczenia wydawane dla laureatów i finalistów wojewódzkich konkursów: „zDolny Ślączek”, „zDolny Ślązak Gimnazjalista” (w roku szkolnym 2013/2014), „Losy Polaków na Wschodzie w latach 1939-1956” (w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015) oraz „Losy żołnierza i dzieje oręża polskiego” (w roku szkolnym 2013/2014) nie zawierały uzyskanego wyniku, co było niezgodne z § 5 ust. 1 pkt 5 rozporządzenia w sprawie konkursów.*

W celu rozwijania zainteresowań historycznych i patriotycznych, związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa, a także rozwoju fizycznego dzieci i młodzieży oraz umiejętności sportowych, Dolnośląski Kurator Oświaty współpracował z wieloma organami administracji publicznej, organizacjami i instytucjami, w szczególności w organizacji konkursów i obejmowania ich honorowym patronatem.

Współtworzony m.in. przez Kuratorium Oświaty *Dolnośląski System Wspierania Uzdolnień* oparty był przede wszystkim na wielu niesformalizowanych działaniach, co oznaczało, iż w zasadzie nie stworzono jego formalnoprawnych podstaw, a także założeń koncepcyjnych/strategicznych. Był on zatem tylko zbiorem działań podejmowanych przez różne instytucje, który nie stanowił spójnej całości. **Nie był zatem rozwiązaniem, które można uznać za systemowe.** Potwierdziły to także ustalenia dokonane w kontrolowanych szkołach. Choć inicjatywa ta funkcjonuje już od 2000 r., tj. od 16 lat, do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia należały tylko 54 placówki (w tym 27 szkół podstawowych i 21 gimnazjów), **co stanowiło zaledwie 3,6% szkół podstawowych i gimnazjów województwa dolnośląskiego.** W związku z tym efektywność tego Systemu, mierzona liczbą szkół w sieci z uwzględnieniem okresu jego funkcjonowania, należy uznać za niską.

- *„Regulamin akredytacji szkół Dolnego Śląska w obszarze wspierania uzdolnień”, trzykrotnie odnosi się do koncepcji Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień, pomimo braku istnienia takiego dokumentu, co może utrudniać realizację postanowień tego regulaminu.*
- *Mimo że Kuratorium współtworzy Dolnośląski System Wspierania Uzdolnień, to nie przekazywało informacji o nim, nie publikowało dokumentów i nie promowało go za pośrednictwem własnej strony internetowej, co było działaniem nierzetelnym.*

Pomimo, że do zadań Kuratorium Oświaty należało audytowanie i monitorowanie szkół należących do Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia zadanie to nie było wykonywane terminowo:

- W 2013 r. nie przeprowadzono monitoringu zewnętrznego po roku od nadania czterem placówkom Certyfikatu Szkoły Wspierającej Uzdolnienia, co było niezgodne z § 6 pkt 2 lit. a „Regulaminu akredytacji szkół Dolnego Śląska w obszarze wspierania uzdolnień”. Nieprzeprowadzenie monitoringu pozbawiło placówki uzyskania zewnętrznej, istotnej i aktualnej informacji zwrotnej dotyczącej osiągnięcia wymagań jakościowych w zakresie spójności i skuteczności wdrażania rozwiązań związanych ze wspieraniem uzdolnień uczniów oraz istnienia skutecznych mechanizmów wewnętrznego wspierania jakości w tym obszarze.

3.2.5. Działalność Samorządu Województwa Dolnośląskiego na rzecz wspierania uczniów uzdolnionych

W *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020* do zaplanowanych w zakresie edukacji przedsięwzięć zaliczono m.in. rozwinięcie *Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień*. Przedsięwzięcie to w latach 2013-2015 zrealizowano poprzez: zwiększenie środków przeznaczonych dla stypendystów regionalnego programu „*zDolny Śląsk*” oraz liczby szkół należących do Systemu⁵⁷, zapewnienie uczniom uzdolnionym dostępu do wyposażenia zakupionego w ramach realizowanych projektów edukacyjnych, a także umożliwienie im uczestnictwa w różnorodnych zajęciach, wycieczkach edukacyjnych, warsztatach i konkursach.

Samorząd Województwa Dolnośląskiego podejmował działania mające na celu identyfikację barier we wspieraniu uzdolnień uczniów dolnośląskich szkół, w szczególności poprzez zlecenie opracowania w 2011 r. „*Studium przypadku projektu Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień*”. W dokumencie tym wskazano na następujące zagrożenia dla funkcjonowania Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień: [1] brak rozwoju programu i dodatkowego wsparcia dla szkół, co może powodować rezygnację szkół z uczestnictwa w projekcie, [2] brak zmian legislacyjnych powodujących wyhamowanie lub blokowanie rozwoju programu, [3] słaba promocja programu i jego wymiernych korzyści powodująca opór wśród grona pedagogicznego przed uczestnictwem w programie, [4] fakt realizacji działań wspierających uzdolnienia głównie dzięki pasjonatom, [5] trudności w zaktywizowaniu wszystkich nauczycieli, [6] rozmycie idei projektu poprzez granty z UE, [7] zbyt duże wymagania akredytacyjne i ewaluacyjne, [8] duże obciążenie biurokratyczne dla szkół powodujące niechęć do uczestnictwa, [9] złe przygotowanie nauczycieli do tematu uzdolnień, [10] zagrożenie utraty wyjątkowości działań w ramach projektu. Jednakże pomimo podjętych działań w zakresie diagnozy barier ograniczających wsparcie uczniów uzdolnionych, po upływie sześciu lat od ich identyfikacji, znaczna część nadal pozostaje aktualna.

Za priorytetowe zadanie publiczne Samorządu w „*Programie współpracy Samorządu Województwa Dolnośląskiego z organizacjami pozarządowymi oraz z innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na Dolnym Śląsku na lata 2014-2017*” uznano m.in. realizowanie regionalnego programu stypendialnego „*zDolny Śląsk*”.

Samorząd Województwa Dolnośląskiego wpływał na wspieranie uczniów uzdolnionych za pośrednictwem prowadzonych i finansowanych, na podstawie art. 5 ust. 6 *ustawy o systemie oświaty jednostek*, tj. Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej we Wrocławiu oraz Dolnośląskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu. Biblioteka organizowała corocznie wojewódzkie konkursy plastyczne i literackie dla dzieci i młodzieży. W swoich zbiorach posiadała bogatą ofertę służącą wspieraniu uczniów chcących rozwijać swoje uzdolnienia oraz nauczycielom pracującym z uzdolnionymi uczniami. Z kolei Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, w ramach Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień, corocznie przeprowadzał konkursy wojewódzkie „*zDolny Ślązaczek*” i „*zDolny Ślązak Gimnazjalista*”, dedykowane uczniom szkół podstawowych i gimnazjów, które ich laureatom przyznawały pierwszeństwo w przyjęciu do wybranej szkoły wyższego typu.

⁵⁷ W 2013 r. o trzy, w 2014 r. o cztery, a w 2015 r. o jedną szkołę.

W okresie objętym kontrolą Samorząd udzielił wsparcia uczniom uzdolnionym w następujących formach:

- w oparciu o przepisy ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*⁵⁸, po przeprowadzeniu otwartego konkursu ofert, realizację zadania publicznego polegającego na przeprowadzeniu XIII i XIV konkursu Programu Stypendialnego *zDolny Śląsk* powierzono organizacji pozarządowej i na ten cel wydatkowano ogółem 330 tys. zł (stypendia otrzymało po 54 uczniów w roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015)⁵⁹,
- w oparciu o przepisy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. *o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*⁶⁰, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, realizowano projekt „*Dolnośląski Program Stypendialny – Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów uzdolnionych*”, w roku szkolnym 2013/2014 (ostatni rok realizacji projektu) wsparcia udzielono 413 stypendystom (oraz ich nauczycielom/opiekunom), a łączna wartość wypłaconych stypendiów we wskazanym okresie wyniosła 1,5 mln zł,
- za pośrednictwem Dolnośląskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli przeprowadzono konkursy przedmiotowe „*zDolny Ślązaczek*” i „*zDolny Ślązak Gimnazjalista*”, wydatkując z tego tytułu 95,1 tys. zł.

Dwa z ww. programów stypendialnych były realizowane na podstawie art. 90t ust. 1 pkt 1 i 2 *ustawy o systemie oświaty*, zgodnie z którym jednostki samorządu terytorialnego mogą tworzyć regionalne lub lokalne programy wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, a także wspierania edukacji uzdolnionych dzieci i młodzieży.

Realizowano również projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej (*Podniesienie kompetencji nauczycieli z obszarów wiejskich Dolnego Śląska w zakresie innowacyjnych metod nauczania w obszarach ICT i nauk matematyczno-przyrodniczych*⁶¹, *Ancent@com*⁶², *Modernizacja centrów kształcenia zawodowego na Dolnym Śląsku*⁶³, *Modernizacja kształcenia zawodowego na Dolnym Śląsku II*⁶⁴), a także program *Szachy w szkole na Dolnym Śląsku*⁶⁵. Ponadto, w 2014 r. nauczyciele szkół należących do Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień odbyli wizytę studyjną w Niemczech, której celem był udział w szkoleniu na temat wykorzystania programu komputerowego do realizowania przez nauczycieli polskich i niemieckich wspólnych projektów dla uczniów z obu krajów⁶⁶.

Dla realizowanych w kontrolowanym okresie programów stypendialnych określono szczegółowe warunki udzielania pomocy dzieciom i młodzieży oraz tryb postępowania w tych sprawach, uwzględniając w szczególności przedsięwzięcia sprzyjające eliminowaniu barier edukacyjnych, a także osoby lub grupy osób uprawnione do pomocy oraz potrzeby edukacyjne na danym obszarze, zgodnie z art. 90t ust. 4 *ustawy o systemie oświaty*. Jednakże, opracowane procedury wyłaniania uczniów uzdolnionych objętych programami stypendialnymi nie były jednoznaczne i nie uwzględniały obiektywnych kryteriów oceny. Sposób oceny wniosków przyjęty w *Dolnośląskim Programie Stypendialnym – Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów uzdolnionych*, preferował uczniów szkół ponadgimnazjalnych – za te same wyniki w nauce czy osiągnięcia przyznawano im większą liczbę punktów,

⁵⁸ Dz. U. z 2014 r. poz. 1118.

⁵⁹ Środki te przeznaczono na wypłatę stypendiów oraz organizację gali stypendialnej. W roku szkolnym 2013/2014 i 2014/2015 stypendia roczne wynosiły odpowiednio: 2 tys. zł i 2,5 tys. zł dla uczniów i absolwentów szkół podstawowych, 2,5 tys. zł i 3 tys. zł dla uczniów i absolwentów gimnazjów oraz 3 tys. zł i 3,5 tys. zł dla uczniów i absolwentów szkół ponadgimnazjalnych (ponadto w roku szkolnym 2014/2015 przyznano jedno stypendium specjalne w wysokości 0,5 tys. zł).

⁶⁰ Dz. U. z 2014 r. poz. 1649 ze zm.

⁶¹ Ogółem wartość projektu 1 548 345 zł, w tym: Europejski Fundusz Społeczny 1 316 093 zł i budżet Województwa Dolnośląskiego 232 253 zł.

⁶² Ogółem wartość projektu 400 000 zł, w tym: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego 340 000 zł, budżet Województwa Dolnośląskiego 60 000 zł.

⁶³ Ogółem wartość projektu 67 343 629 zł, w tym: Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego 46 875 502 zł, wkład własny 20 486 127 zł, z czego budżet Województwa Dolnośląskiego 10 040 893 zł.

⁶⁴ Ogółem wartość projektu 113 975 531 zł, w tym: Europejski Fundusz Społeczny 96 879 201 zł, budżet Województwa Dolnośląskiego 17 096 330 zł.

⁶⁵ Wydatkowano 49 299 zł.

⁶⁶ Wydatkowano 40 484 zł.

niż gimnazjalistom, a warunkiem przystąpienia do programu była także niższa średnia ocen. O preferowaniu uczniów szkół ponadgimnazjalnych przy wsparciu stypendialnym w trakcie realizacji tego programu świadczyły również wyniki badań ewaluacyjnych projektu. Wynikało z nich, że spośród osób, które uczestniczyły w badaniu (skierowanym do wszystkich uczestników projektu) tylko 22% to uczniowie gimnazjów. Zdaniem NIK taki sposób oceny wniosków jednak mógł ograniczyć dostępność stypendiów dla uczniów gimnazjów mimo, że pomoc, według określonych w tym projekcie celów, skierowana była do uczniów obydwu typów szkół.

- *Z ofert złożonych przez organizację pozarządową w organizowanym przez Urząd otwartym konkursie na realizację PS zDolny Śląsk wynikało, że program ten ocenia zarówno osiągnięcia kandydatów w danej dziedzinie, ich sytuację materialną, miejsce zamieszkania (wieś/miasto), jak również kładzie nacisk na aktywność społeczną i postawy obywatelskie młodych ludzi ubiegających się o stypendium. Natomiast Regulamin Programu Stypendialnego zDolny Śląsk (obowiązujący od 30 sierpnia 2013 r.) nie odnosił się do sytuacji materialnej wnioskodawców, jako kryterium oceny wniosku stypendialnego. Dodatkowo regulamin ten zawierał niejednoznaczne procedury wyłaniania uczniów uzdolnionych objętych programem, nieuwzględniające obiektywnych kryteriów oceny, o czym świadczyły odesłania do: dobrych wyników w nauce, wybitnych zdolności w nauce, sztuce czy sporcie jak również spełnienia pozostałych kryteriów Konkursu Stypendialnego.*

Badania szczegółowe wniosków o udzielenie stypendiów wykazało jedną nieprawidłowość:

- *Szczegółowe badanie rozpatrzenia 40 wniosków o udzielenie stypendium w ramach projektu Dolnośląski Program Stypendialny – Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów uzdolnionych wykazało, że w jednym przypadku (2,5% badanej próby) Komisja Stypendialna zawyżyła dochód na członka rodziny. Zgodnie z przyjętymi zasadami przyznawania stypendiów, przy uzyskaniu przez uczniów takiej samej liczby punktów o miejscu na liście rankingowej decydowało natomiast kryterium dochodowe. Nie miało to jednak wpływu na wykaz osób objętych tym wsparciem.*

Programy stypendialne nie zaspokajały w pełni zgłaszanych w związku z ich funkcjonowaniem potrzeb, zatem nie były w pełni efektywne. W odniesieniu do liczby uczniów korzystających ze wsparcia stypendialnego do liczby złożonych w tej sprawie wniosków (ocenionych formalnie i merytorycznie pozytywnie):

- *Dolnośląski Program Stypendialny – Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów uzdolnionych – zaspokajał zgłoszone w tym zakresie potrzeby na poziomie 54% – w roku szkolnym 2013/2014 (762 wnioski, 413 udzielonych stypendiów),*
- *Program Stypendialny zDolny Śląsk – w roku szkolnym 2013/2014 na poziomie 14% (379 wniosków, 54 stypendia), a w roku szkolnym 2014/2015 na poziomie 16% (333 wnioski, 54 stypendia).*

W kontrolowanym okresie większość z pozostałych samorządów województw (11 z 15) realizowała programy stypendialne dotyczące wyrównywania szans edukacyjnych uczniów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Udzielana ponadto pomoc stypendialna uzdolnionym dzieciom i młodzieży miała różnorodny zakres. Dla przykładu, w trakcie realizacji innowacyjnego projektu pilotażowego, zakładającego wypracowanie systemu pracy z uczniami uzdolnionymi w województwie małopolskim *DiAMEnT – Dostrzec i Aktywować Możliwości, Energię, Talenty* wsparciem⁶⁷ objęto ok. 28 tys. uczniów i ok. 5 tys. nauczycieli, dyrektorów szkół, pracowników nadzoru

⁶⁷ Projekt obejmował następujące działania: opracowanie modelu wsparcia uczniów zdolnych na trzech etapach nauczania – szkoły podstawowej, gimnazjum i ponadgimnazjalnej; opracowanie systemu diagnozy uzdolnień uczniów zdolnych; realizację programu zajęć pozaszkolnych w zakresie kompetencji kluczowych – matematyka, informatyka, język angielski i przedsiębiorczość w Powiatowych Ośrodkach Wspierania Uczniów Zdolnych na trzech etapach kształcenia; realizację programu nauczania z zakresu twórczego myślenia dla klas 1-3 szkoły podstawowej; realizację programów e-learningowych kół naukowych dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych; realizację programu Letniej Szkoły Młodych Talentów, realizację programów szkoleń dla różnych podmiotów środowiska oświatowego (edukatorów-specjalistów projektu z zakresu pracy z uczniem zdolnym, nauczycieli i kadry kierowniczej).

pedagogicznego i jednostek samorządu terytorialnego. Z kolei Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego przyznawał corocznie po cztery stypendia naukowe – (dwa dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i dwa dla studentów). W żadnym innym województwie (oprócz dolnośląskiego) nie zrzeszono szkół charakteryzujących się sformalizowanymi i podlegającymi zewnętrznemu audytowi działaniami na rzecz wspierania uzdolnień uczniów. Dodatkowo województwo dolnośląskie wyróżniało się organizacją konferencji międzynarodowych i wizyt studyjnych w innych krajach, mających na celu identyfikowanie dobrych praktyk w obszarze wspierania uzdolnień, a także współfinansowaniem doskonalenia nauczycieli w tym zakresie.

4. INFORMACJE DODATKOWE

4.1. Przygotowanie i organizacja kontroli

Najwyższa Izba Kontroli po raz pierwszy badała problematykę wspierania uczniów uzdolnionych w województwie dolnośląskim. Zagadnienia związane z opieką nad uczniami szczególnie uzdolnionymi były przedmiotem kontroli P/06/069 przeprowadzonej w 2006 r. w Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu, Krajowym Funduszu na Rzecz Dzieci oraz szkołach położonych na terenie 12 województw (kontroli nie przeprowadzono w województwie dolnośląskim). W informacji o wynikach tej kontroli ze stycznia 2007 r. Najwyższa Izba Kontroli negatywnie oceniła realizację zadań w zakresie opieki nad uczniami szczególnie uzdolnionymi, wynikających z *ustawy o systemie oświaty* przez MEN oraz dyrektorów trzech skontrolowanych szkół publicznych.

Kontrolę planową wspierania uczniów uzdolnionych w województwie dolnośląskim poprzedziła kontrola rozpoznawcza przeprowadzona w publicznej szkole podstawowej należącej do *Dolnośląskiej Sieci Szkół Wspierających Uzdolnienia*, gdzie pozytywnie oceniono wspieranie uczniów uzdolnionych. W szkole tej funkcjonował program wspierania uzdolnień, diagnozowano uzdolnienia uczniów oraz indywidualizowano proces kształcenia tych uczniów (m.in. za pomocą realizowanych IPN).

Doboru szkół do kontroli dokonano w sposób losowy, z uwzględnieniem typów szkół (szkoły podstawowe i gimnazja), ich lokalizacji (miasta i wsie) oraz rodzaju (publiczne i niepubliczne). Ze względu na sprawowany przez kuratora oświaty nadzór pedagogiczny kontrolą objęto również Kuratorium Oświaty we Wrocławiu, a w związku z funkcjonowaniem *Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień – UMWD*.

Przy opracowaniu programu kontroli wykorzystano bogatą literaturę fachową, tj. publikacje i wydawnictwa metodyczne dotyczące problematyki kształcenia uczniów uzdolnionych. W toku kontroli pobrano informacje od: MEN, Marszałków 15 województw oraz organów prowadzących skontrolowane szkoły.

Analizy ryzyka kontrolowanej działalności dokonano w oparciu o badanie aktów normatywnych, wyniki kontroli rozpoznawczej, informacje publikowane na stronach internetowych jednostek przewidzianych do kontroli, doniesienia medialne oraz dostępne publikacje.

4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli

W wyniku kontroli skierowano do kierowników kontrolowanych jednostek w sumie 10 wystąpień pokontrolnych, zawierających oceny i uwagi oraz 22 wnioski pokontrolne w sprawie usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości. W udzielonych odpowiedziach kierownicy tych jednostek poinformowali NIK o podjęciu działań celem realizacji wszystkich wniosków, z których 19 zrealizowano.

W wystąpieniach pokontrolnych Najwyższa Izba Kontroli wniosowała pod adresem:

1) Dolnośląskiego Kuratora Oświaty o:

- zapewnienie przeprowadzenia ewaluacji w szkołach wyłącznie przez osoby posiadające aktualne kwalifikacje w tym zakresie, stosownie do zapisów § 23 ust. 3 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w *sprawie nadzoru pedagogicznego*,
- zamieszczanie we wszystkich regulaminach organizowanych konkursów wykazu literatury obowiązującej uczestników oraz stanowiącej pomoc dla nauczyciela, zgodnie z § 4 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia w *sprawie konkursów*,

- przekazywanie regulaminów organizowanych konkursów do szkół, zgodnie z § 4 ust. 3 rozporządzenia *w sprawie konkursów*,
- wydawanie zaświadczeń dla laureatów i finalistów konkursów, zawierających uzyskany wynik, stosownie do § 5 ust. 1 pkt 5 rozporządzenia *w sprawie konkursów*,
- przeprowadzenie monitoringu zewnętrznego szkół w terminach wynikających z § 6 pkt 2 „Regulaminu akredytacji szkół Dolnego Śląska w obszarze wspierania uzdolnień”;

2) Marszałka Województwa Dolnośląskiego o poinformowanie o efektach:

- działań podjętych w kierunku opracowania i przyjęcia formalnych podstaw funkcjonowania Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień,
- prac Kapituły Dolnośląskiej Rady Wspierania Uzdolnień nad zmianą kryteriów oceny wniosków stypendialnych składanych w ramach *Programu Stypendialnego z Dolny Śląsk*;

3) dyrektorów szkół np. o:

- rygorystyczne przestrzeganie zasad zatrudniania nauczycieli określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli*,
- ściśle przestrzeganie, określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu *w sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki*, zasad udzielania zezwoleń na realizację IPN,
- podjęcie działań mających na celu zapewnienie uczniom szczególnie uzdolnionym opieki psychologiczno-pedagogicznej w formie zajęć rozwijających uzdolnienia,
- wykonywanie przez zatrudnionych w szkole pedagogów badań i działań diagnostycznych, w tym diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów w celu wspierania ich mocnych stron oraz pomocy rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu ich indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień uczniów, stosownie do zapisów § 23 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*,
- zapewnienie udziału w posiedzeniach komisji stypendialnych wyłącznie osób określonych w regulacjach wewnętrznych szkoły,
- rozważenie podjęcia działań mających na celu objęcie uczniów osiągających wysokie wyniki w nauce stypendiami i doprecyzowanie składu osobowego komisji stypendialnej.

Z odpowiedzi udzielonych przez kierowników skontrolowanych jednostek wynikało m.in., że:

- Dolnośląski Kurator Oświaty skierował na szkolenia wizytatorów nieposiadających aktualnych kwalifikacji do przeprowadzenia ewaluacji w szkołach, zobowiązał się do elektronicznego przekazywania szkołom regulaminów organizowanych konkursów oraz wydawania ich laureatom i finalistom zaświadczeń zawierających uzyskany wynik,

INFORMACJE DODATKOWE

- Marszałek Województwa Dolnośląskiego podjął działania w kierunku opracowania i przyjęcia formalnych podstaw funkcjonowania Dolnośląskiego Systemu Wspierania Uzdolnień oraz zmiany kryteriów oceny wniosków stypendialnych składanych w ramach *Programu Stypendialnego z Dolny Śląsk*,
- dyrektorzy skontrolowanych szkół zapewнили uczniom szczególnie uzdolnionym opiekę psychologiczno-pedagogiczną w formie zajęć rozwijających uzdolnienia, zobowiązali się do zatrudniania nauczycieli posiadających wymagane kwalifikacje zawodowe oraz prawidłowego udzielania zezwoleń na IPN oraz przyznawania stypendiów za wyniki w nauce lub osiągnięcia sportowe.

Wystąpienia pokontrolne z kontroli przeprowadzonych w poszczególnych jednostkach zostały opublikowane w Biuletynie Informacji Publicznej NIK na stronie internetowej:

<http://www.nik.gov.pl/kontrole/wyniki-kontroli-nik/>

5. ZAŁĄCZNIKI

5.1. Wykaz skontrolowanych jednostek wraz z osobami zajmującymi kierownicze stanowiska, odpowiedzialnymi za kontrolowaną działalność

Lp.	Jednostka	Stanowisko	Imię i nazwisko
1.	Kuratorium Oświaty we Wrocławiu	Dolnośląski Kurator Oświaty	Roman Kowalczyk – od 14.03.2016 r.
			Beata Pawłowicz – od 24.03.2006 r. do 14.03.2016 r.
2.	Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego	Marszałek Województwa Dolnośląskiego	Cezary Przybylski – od 13.02.2014 r. do dnia zakończenia kontroli
			Rafał Jurkowlaniec – od 01.12.2010 r. do 13.02.2014 r.
3.	Szkoła Podstawowa nr 11 im. Fryderyka Chopina w Jeleniej Górze	Dyrektor Szkoły	Eugeniusz Sroka – od 01.01.1999 r. do dnia zakończenia kontroli
4.	Szkoła Podstawowa nr 1 im. Tadeusza Kościuszki w Lubaniu	Dyrektor Szkoły	Beata Myśliwiec – od 01.09.1999 r. do dnia zakończenia kontroli
5.	Publiczna Szkoła Podstawowa im. Zesłańców Sybiru w Szarocinie	Dyrektor Szkoły	Barbara Stanek – od 01.09.2005 r. do dnia zakończenia kontroli
6.	Spółeczna Szkoła Podstawowa Optimum we Wrocławiu	Dyrektor Szkoły	Renata Kałuża – od 01.11.2008 r. do dnia zakończenia kontroli
7.	Gimnazjum nr 1 w Lubinie	Dyrektor Gimnazjum	Wiesław Bartoszewicz – od 01.09.2014 r. do dnia zakończenia kontroli
			Hanna Grocholska – od 01.09.2012 r. do 31.08.2014 r.
8.	Publiczne Gimnazjum w Pęgowie	Dyrektor Gimnazjum	Marta Michalkiewicz – od 01.01.2007 r. do dnia zakończenia kontroli
9.	Spółeczne Gimnazjum Edukacji Europejskiej w Wałbrzychu	Dyrektor Gimnazjum	Urszula Machaj – od 01.09.2010 r. do zakończenia kontroli
10.	Szkoła Podstawowa nr 93 im. Tradycji Orła Białego we Wrocławiu*	Dyrektor Szkoły	Jolanta Sawicka – od 01.09.1999 r. do dnia zakończenia kontroli

* Kontrola rozpoznawcza

5.2. Charakterystyka stanu prawnego

1. Zgodnie z art. 29 ust. 1 lit. a Konwencji o *Prawach Dziecka* przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20 listopada 1989 r.⁶⁸, nauka dziecka winna być ukierunkowana na rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych. Konwencja podkreśla, iż rodzice, opiekunowie prawni i inne osoby prawnie odpowiedzialne za dziecko mają prawo i obowiązek do zapewnienia mu możliwości korzystania z praw przyznanych przez konwencję, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności (art. 5).

2. Podstawowym aktem prawnym regulującym sprawy związane ze wspieraniem uzdolnień jest *ustawa o systemie oświaty*. Zgodnie z preambułą tej ustawy szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju. Art. 1 ust. 1 pkt 4, 6 i 15 *ustawy o systemie oświaty* przewidują, że system oświaty zapewnia: dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej; opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwianie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie; warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych. Ponadto, art. 66 ust. 1 ww. ustawy stanowi, że na wniosek lub za zgodą rodziców albo pełnoletniego ucznia dyrektor szkoły po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, może zezwolić uczniowi na indywidualny program lub tok nauki oraz wyznaczyć nauczyciela-opiekuna.

Nauczyciel jest obowiązany indywidualizować pracę z uczniem na zajęciach edukacyjnych odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia (art. 44c ust. 1).

Szkoła może udzielać stypendium za wyniki w nauce lub za osiągnięcia sportowe (art. 90g ust. 1). Stypendium ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania może być przyznane uczniowi szkoły publicznej dla młodzieży lub szkoły niepublicznej o uprawnieniach szkoły publicznej dla młodzieży, uzyskującemu wybitne osiągnięcia edukacyjne, m.in.: laureatowi międzynarodowej olimpiady lub laureatowi i finaliście olimpiady przedmiotowej o zasięgu ogólnopolskim lub turnieju; laureatowi konkursu na pracę naukową, organizowanego przez instytucję naukową lub stowarzyszenie naukowe; uczniowi, który uzyskał wysokie wyniki we współzawodnictwie sportowym na szczeblu krajowym lub międzynarodowym (art. 90i ust. 1 pkt 1, 2 i 5).

Kurator oświaty: sprawuje nadzór pedagogiczny nad szkołami; organizuje olimpiady, konkursy, turnieje, przeglądy oraz inne formy współzawodnictwa i prezentacji osiągnięć uczniów szkół na obszarze województwa; współdziała z placówkami doskonalenia nauczycieli, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i bibliotekami pedagogicznymi w realizacji zadań dotyczących diagnozowania, na podstawie wyników nadzoru pedagogicznego, potrzeb w zakresie doskonalenia nauczycieli; współdziała z właściwymi organami, organizacjami i innymi podmiotami w sprawach dotyczących warunków rozwoju dzieci (art. 31 ust. 1 pkt 1, 7, 9 i 12).

3. Zgodnie z art. 6 pkt 2 *Karty Nauczyciela*, nauczyciel obowiązany jest wspierać każdego ucznia w jego rozwoju. Dyrektor szkoły odpowiedzialny jest w szczególności za tworzenie warunków do rozwijania samorządnej i samodzielnej pracy uczniów i wychowanków (art. 7 ust. 2 pkt 3). W ramach czasu pracy nauczyciela oraz ustalonego wynagrodzenia nauczyciel obowiązany jest realizować zajęcia i czynności wynikające z zadań statutowych szkoły, w tym zajęcia opiekuńcze i wychowawcze uwzględniające potrzeby i zainteresowania uczniów (art. 42 ust. 2 pkt 2).

⁶⁸ Dz. U. z 1991 r. nr 120, poz. 526 ze zm.

4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół⁶⁹, określa podstawę programową kształcenia ogólnego dla: szkół podstawowych (załącznik nr 2) i gimnazjów (załącznik nr 4), uwzględniającą potrzeby, zainteresowania oraz aspiracje edukacyjne uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W zalecanych warunkach i sposobach realizacji tej podstawy wskazano, że: każde dziecko jest uzdolnione; nauczyciel ma odkrywać te uzdolnienia i je rozwijać; odpowiednio do istniejących potrzeb szkoła organizuje zajęcia zwiększające szanse edukacyjne uczniów zdolnych. Podstawy programowe stanowią nadto, że: szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu; szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

5. Warunki i tryb udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizację indywidualnego programu lub toku nauki określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 grudnia 2001 r.⁷⁰

Przewiduje ono możliwość realizacji przez ucznia:

- IPN w zakresie jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych, przewidzianych w szkolnym planie nauczania dla danej klasy, według programu dostosowanego do jego uzdolnień, zainteresowań i możliwości edukacyjnych (§ 1 rozporządzenia),

- ITN, według systemu innego niż udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych, w zakresie jednego, kilku lub wszystkich obowiązujących zajęć edukacyjnych, przewidzianych w szkolnym planie nauczania dla danej klasy; uczeń objęty indywidualnym tokiem nauki może realizować w ciągu jednego roku szkolnego program nauczania z zakresu dwóch lub więcej klas i może być klasyfikowany i promowany w czasie całego roku szkolnego (odpowiednio § 2 ust. 1 i 2).

Uczeń może realizować IPN lub ITN na każdym etapie edukacyjnym i w każdym typie szkoły (§ 3). Zezwolenie na IPN lub ITN może być udzielone po upływie co najmniej jednego roku nauki, a w uzasadnionych przypadkach – po śródrocznej klasyfikacji ucznia. Wniosek składa się do dyrektora szkoły za pośrednictwem wychowawcy klasy. Wychowawca klasy dołącza do wniosku opinię o predyspozycjach, możliwościach i oczekiwaniach ucznia. Opinia powinna także zawierać informację o dotychczasowych osiągnięciach ucznia (§ 4). Nauczyciel prowadzący zajęcia edukacyjne, których dotyczy wniosek o udzielenie zezwolenia na IPN, opracowuje IPN lub akceptuje IPN opracowany poza szkołą, który uczeń ma realizować pod jego kierunkiem (§ 5 ust. 1). Dyrektor szkoły, po otrzymaniu wniosku i IPN, zasięga opinii rady pedagogicznej oraz opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej (§ 6). Dyrektor szkoły zezwala na IPN lub ITN w przypadku pozytywnej opinii rady pedagogicznej i pozytywnej opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej (§ 7 ust. 1). Dyrektor szkoły, po udzieleniu zezwolenia na IPB lub ITN, wyznacza uczniowi nauczyciela-opiekuna i ustala zakres jego obowiązków (§ 8).

6. Zgodnie z § 3 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach⁷¹, pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w szkole polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia, wynikających ze szczególnych uzdolnień. Na podstawie § 5 ust. 1 tego rozporządzenia, pomoc psychologiczno-pedagogiczną organizuje dyrektor szkoły. Pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole udzielają uczniom nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści

⁶⁹ Dz. U. z 2012 r. poz. 977 ze zm.

⁷⁰ Dz. U. z 2002 r. Nr 3, poz. 28.

⁷¹ Dz. U. z 2013 r. poz. 532.

wykonujący w szkole zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w szczególności psycholog, pedagog, logopeda, doradca zawodowy i terapeuta pedagogiczny (§ 5 ust. 2). W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz w formie zajęć rozwijających uzdolnienia (§ 7 ust. 1 pkt 2). W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana rodzicom uczniów i nauczycielom w formie porad, konsultacji, warsztatów i szkoleń (§ 7 ust. 4). Zajęcia rozwijające uzdolnienia organizuje się dla uczniów szczególnie uzdolnionych oraz prowadzi się przy wykorzystaniu aktywnych metod pracy, liczba uczestników zajęć nie może przekraczać 8 (§ 9).

Nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści w szkole: rozpoznają odpowiednio indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz indywidualne możliwości psychofizyczne uczniów, w tym ich zainteresowania i uzdolnienia (§ 19 ust. 1), prowadzą w szczególności obserwację pedagogiczną, w trakcie bieżącej pracy z uczniami, mającą na celu rozpoznanie u uczniów szczególnych uzdolnień (§ 19 ust. 2 pkt 2 lit. b). W przypadku stwierdzenia, że uczeń ze względu na potrzeby rozwojowe lub edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne wymaga objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną, odpowiednio nauczyciel, wychowawca grupy wychowawczej lub specjalista niezwłocznie udziela uczniowi tej pomocy w trakcie bieżącej pracy z uczniem i informują o tym wychowawcę klasy (§ 19 ust. 3 pkt 1). W przypadku stwierdzenia przez wychowawcę klasy, że konieczne jest objęcie ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną, wychowawca klasy planuje i koordynuje udzielanie uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w tym ustala formy udzielania tej pomocy, okres ich udzielania oraz wymiar godzin, w którym poszczególne formy będą realizowane (§ 19 ust. 5).

Do zadań pedagoga i psychologa w szkole należy: prowadzenie badań i działań diagnostycznych uczniów, w tym diagnozowanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów w celu wspierania mocnych stron uczniów; diagnozowanie sytuacji wychowawczych w szkole w celu wspierania rozwoju uczniów; udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formach odpowiednich do rozpoznanych potrzeb; pomoc rodzicom i nauczycielom w rozpoznawaniu i rozwijaniu indywidualnych możliwości, predyspozycji i uzdolnień uczniów; wspieranie nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i innych specjalistów w udzielaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej (§ 23 pkt 1, 2, 3, 7 i 8).

7. Zgodnie z § 1 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad⁷², dla uczniów klas IV-VI szkół podstawowych oraz dla uczniów gimnazjów organizowane są konkursy. Konkursy dla uczniów szkół podstawowych mogą być organizowane ze wszystkich zajęć edukacyjnych objętych ramowym planem nauczania szkoły podstawowej dla klas IV-VI (§ 1 ust. 2). Konkursy dla uczniów gimnazjów mogą być organizowane ze wszystkich zajęć edukacyjnych objętych ramowym planem nauczania gimnazjum (§ 1 ust. 3). Konkursy mogą być organizowane jako: 1) konkursy interdyscyplinarne – obejmujące elementy treści podstaw programowych różnych przedmiotów lub bloków przedmiotowych, 2) konkursy przedmiotowe – obejmujące i poszerzające treści podstawy programowej jednego przedmiotu, 3) konkursy tematyczne – związane z wybranym przedmiotem lub blokiem przedmiotowym (§ 2). Konkursy mogą mieć zasięg wojewódzki lub ponadwojewódzki. Konkursy o zasięgu wojewódzkim organizuje kurator oświaty, a konkursy o zasięgu ponadwojewódzkim organizują właściwi kuratorzy oświaty, na podstawie zawartego porozumienia (§ 3). Konkurs przygotowuje i przeprowadza wojewódzka komisja konkursowa powołana przez kuratora oświaty, który określa zadania komisji oraz zatwierdza regulamin konkursu, opracowany przez komisję (§ 4 ust. 1). Kurator oświaty, właściwy ze względu na siedzibę szkoły, do której uczęszcza laureat lub finalista konkursu, wydaje laureatowi lub finaliście zaświadczenie (§ 5 ust. 1). Kurator oświaty może zlecić zorganizowanie i przeprowadzenie

⁷² Dz. U. z 2002 r. Nr 13, poz. 125 ze zm.

konkursu podmiotowi prowadzącemu działalność edukacyjną w zakresie odpowiadającym danemu rodzajowi konkursu, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach (§ 6).

Dla m.in. uczniów gimnazjów⁷³, z każdego przedmiotu ogólnokształcącego lub każdej dziedziny wiedzy mogą być organizowane: [1] olimpiady interdyscyplinarne obejmujące elementy treści podstaw programowych różnych przedmiotów; [2] olimpiady przedmiotowe obejmujące i poszerzające treści podstawy programowej jednego przedmiotu przewidzianego w ramowym planie nauczania; [3] olimpiady z przedmiotów dodatkowych obejmujące wiedzę z przedmiotów, które mogą być nauczane jako przedmioty dodatkowe; [4] olimpiady tematyczne związane z wybranym przedmiotem lub wybraną dziedziną wiedzy (§ 7 ust. 1). Olimpiadę organizuje się jako trójstopniowe zawody o zasięgu ogólnopolskim, w których wymagany jest od uczestników następujący zakres i poziom wiedzy oraz umiejętności: [1] w zawodach pierwszego stopnia (szkolnych i międzyszkolnych) – wystarczający do uzyskania oceny bardzo dobrej na zakończenie nauki przedmiotu, [2] w zawodach drugiego stopnia (okręgowych) – niezbędny do uzyskania oceny celującej na zakończenie nauki przedmiotu, [3] w zawodach trzeciego stopnia (centralnych) – w zakresie wskazanym w programie danej olimpiady (§ 8). Komitet główny olimpiady opracowuje i przedstawia do zatwierdzenia organizatorowi program olimpiady oraz regulamin olimpiady (§ 9 ust. 3). Komitet główny olimpiady wydaje laureatowi lub finaliście zaświadczenie, według wzoru określonego w załączniku do rozporządzenia (§ 13 ust. 1). Dyrektor szkoły informuje uczniów o organizacji, terminach przeprowadzania i warunkach udziału w konkursach i olimpiadach (§ 15 ust. 2).

8. Zgodnie z § 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego⁷⁴, formami nadzoru pedagogicznego są: ewaluacja, kontrola i wspomaganie. Organ sprawujący nadzór pedagogiczny opracowuje na każdy rok szkolny plan nadzoru pedagogicznego, z uwzględnieniem wniosków z nadzoru pedagogicznego sprawowanego w poprzednim roku szkolnym (§ 18 ust. 1). Kurator oświaty opracowuje i przedstawia ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania, w terminie do dnia 15 czerwca danego roku szkolnego, wyniki i wnioski z nadzoru pedagogicznego sprawowanego w okresie od dnia 1 czerwca poprzedniego roku szkolnego do dnia 31 maja danego roku szkolnego (§ 19).

Dyrektor szkoły we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego: [1] przeprowadza ewaluację wewnętrzną i wykorzystuje jej wyniki do doskonalenia jakości pracy szkoły; [2] kontroluje przestrzeganie przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół; [3] wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności przez organizowanie szkoleń i narad, motywowanie do doskonalenia i rozwoju zawodowego oraz przedstawianie nauczycielom wniosków wynikających ze sprawowanego przez dyrektora szkoły (§ 20 ust. 1). Dyrektor szkoły opracowuje na każdy rok szkolny plan nadzoru pedagogicznego, który przedstawia na zebraniu rady pedagogicznej, a w przypadku szkoły, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – na zebraniu z udziałem nauczycieli i osób niebędących nauczycielami, które realizują zadania statutowe szkoły, w terminie do dnia 15 września roku szkolnego, którego dotyczy plan (§ 21 ust. 1). Dyrektor szkoły w terminie do dnia 31 sierpnia, przedstawia na zebraniu rady pedagogicznej, a w przypadku szkoły, w której nie tworzy się rady pedagogicznej – na zebraniu z udziałem nauczycieli i osób niebędących nauczycielami, które realizują zadania statutowe szkoły, wyniki i wnioski ze sprawowanego nadzoru pedagogicznego (§ 22).

⁷³ Przepis obowiązujący od dnia 26 września 2014 r. (Dz. U. z 2014 r. poz. 1290). Do tego czasu olimpiady były organizowane dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych dających możliwość uzyskania świadectwa dojrzałości.

⁷⁴ Dz. U. z 2009 r. Nr 168, poz. 1324 ze zm., od 1 września 2015 r. rozporządzenie z dnia 27 sierpnia 2015 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. z 2015 r. poz. 1270).

5.3. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności

1. Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o *Najwyższej Izbie Kontroli* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1096 oraz z 2016 r. poz. 677).
2. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o *systemie oświaty* (Dz. U. z 2015 r. poz. 2156 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – *Karta Nauczyciela* (Dz. U. z 2014 r. poz. 191 ze zm.).
4. Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o *systemie informacji oświatowej* (Dz. U. z 2015 r. poz. 45 ze zm.).
5. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o *działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (Dz. U. z 2014 r. poz. 1118 ze zm.).
6. Konwencja o *Prawach Dziecka* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.).
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 grudnia 1998 r. w *sprawie organizacji kuratoriów oświaty oraz zasad tworzenia ich delegatur* (Dz. U. z 2014 r. poz. 973).
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w *sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2012 r. poz. 977 ze zm.).
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w *sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz. U. z 2012 r. poz. 204 ze zm.).
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 grudnia 2001 r. w *sprawie warunków i trybu udzielania zezwoleń na indywidualny program lub tok nauki oraz organizacji indywidualnego programu lub toku nauki* (Dz. U. z 2002 r. Nr 3, poz. 28).
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w *sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz. U. z 2013 r. poz. 532).
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 sierpnia 2014 r. w *sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji* (Dz. U. z 2014 r. poz. 1170 ze zm.).
13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w *sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych* (Dz. U. z 2013 r. poz. 199).
14. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w *sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki* (Dz. U. z 2002 r. Nr 56, poz. 506 ze zm.).
15. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 29 stycznia 2002 r. w *sprawie organizacji oraz sposobu przeprowadzania konkursów, turniejów i olimpiad* (Dz. U. z 2002 r. Nr 13, poz. 125 ze zm.).
16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 2005 r. w *sprawie stypendiów Prezesa Rady Ministrów, ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego* (Dz. U. z 2005 r. Nr 106, poz. 890).
17. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w *sprawie nadzoru pedagogicznego* (Dz. U. z 2009 r. Nr 168, poz. 1324 ze zm.)⁷⁵.
18. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w *sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1264).

⁷⁵ Obecnie rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2015 r. w *sprawie nadzoru pedagogicznego* (Dz. U. z 2015 r. poz. 1270).

5.4. Wykaz organów, którym przekazano Informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Rzecznik Praw Dziecka
8. Minister Edukacji Narodowej
9. Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu RP
10. Komisja do Spraw Kontroli Państwowej Sejmu RP
11. Komisja Nauki, Edukacji i Sportu Senatu RP
12. Wojewoda Dolnośląski
13. Marszałek Województwa Dolnośląskiego
14. Dolnośląski Kurator Oświaty
15. Dolnośląski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu
16. Dyrektorzy szkół podstawowych i gimnazjów w województwie dolnośląskim